

Vpliv rodbine Uhlich na šolstvo v Rimskih Toplicah med letoma 1840 in 1944

RAZISKOVALNA NALOGA

ZGODOVINA

Avtorica: Lucija Ljubej, 9.a

Mentorica: Jasmina Oblak

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, marec 2023

Povzetek

Leta 1840 je bogat veletrgovec Gustav Adolf Uhlich iz Trsta v imenu žene Amalije kupil zdravilišče v Rimskih Toplicah. Majhen podeželski kraj se je v nekaj desetletjih spremenil v mondano zdravilišče, kamor so naslednjih 100 let zahajala največja imena Avstro-Ogrske monarhije ter Jugoslavije. S pomočjo pisnih virov in šolske kronike je predstavljen družbeni in gospodarski razvoj kraja tega časovnega obdobja. Raziskovalna naloga predstavlja življenje družine Uhlich do leta 1944, prenos njihove moči skozi generacije, ki so jo imeli v kraju, ter neposreden in posreden vpliv, ki so ga imeli na delovanje šole. O začetkih šolanja v kraju govorimo z letom 1859. Vse od takrat se je šola srečevala s prostorskimi, finančnimi, kadrovske in materialnimi problemi.

Ključne besede: Rimske Toplice, družina Uhlich, zdravilišče, šola, Römerbad

Zusammenfassung

Im Jahr 1840 kaufte der reiche Kaufmann Gustav Adolf Uhlich aus Triest im Namen seiner Frau Amalie das Thermalbad in Rimske Toplice. Innerhalb weniger Jahrzehnte wurde aus dem kleinen Dorf ein mondäner Kurort, in dem die größten Namen der österreichisch-ungarischen Monarchie und Jugoslawiens in den nächsten 100 Jahren verkehrten. Mit Hilfe von schriftlichen Quellen und der Schulchronik wird die soziale und wirtschaftliche Entwicklung des Ortes während dieser Zeit untersucht. Die Forschungsarbeit beschreibt das Leben der Familie Uhlich bis zum Jahr 1944, den Übertrag ihrer Macht durch die Generationen, die sie in dem Ort hatten, sowie den direkten und indirekten Einfluss, den sie auf den Schulbetrieb hatten. Über den Beginn der Schulausbildung im Ort wird ab dem Jahr 1859 gesprochen. Seitdem hatte die Schule mit räumlichen, finanziellen, personellen und materiellen Problemen zu kämpfen.

Schlüsselwörter: Rimske Toplice, Familie Uhlich, Kurort, Schule, Römerbad

Kazalo vsebine

1 UVOD	5
1.1 Namen in cilji raziskovalne naloge	5
1.2 Metodologija	6
2 RIMSKE TOPLICE	8
2.1 Zgodovina kraja Rimske Toplice	9
2.2 Gospodarski in kulturni razvoj kraja	10
3 RODBINA UHLICH	13
3.1 Gustav Adolf Uhlich in Amalija Uhlich, roj. Vogel	13
3.2 Gustav Adolf Uhlich ml. in Luiza Uhlich, roj. Portmann	16
3.3 Karl Uhlich in Scharlotte Uhlich, roj. Janitsch	18
3.4 Gustav Uhlich in žena Ottilia, roj. Wegschaider	20
4 RAZVOJ ŠOLSTVA V RIMSKIH TOPLICAH	23
4.1 Šolstvo v kraju v času prvega lastnika zdravilišča Gustava Uhlica (do leta 1881)	23
4.2 Šolstvo v kraju v času upravitelja zdravilišča dr. Langerja in Luize Reiter (do leta 1915)	27
4.3 Šolstvo v kraju v času lastnika zdravilišča Karla Uhlica in njegovega sina Gustava Uhlica (do II. svetovne vojne)	36
5 ZAKLJUČEK	45
6 VIRI IN LITERATURA	48

Kazalo slik

Slika 1: Obisk muzeja v Rimskih termah.	6
Slika 2: Oglad šolske kronike v Arhivu Celje.	7
Slika 3: Rimske Toplice danes.	8
Slika 4: Rimske Toplice okoli leta 1860.	10
Slika 5: Rotunda s kadmi.....	12
Slika 6: Sofijin dvor.	13
Slika 7: Sekvoje okoli Viktorijine promenade.	14
Slika 8: Švicarija.....	15
Slika 9: Sannhof oziroma Savinjsi dvor.....	16
Slika 10: Vila Mayrhofer. (Lasten vir.)	17
Slika 11: Karel Uhlich z ženo Šarlote. V naročju vnuka Gustav in Ruth.....	19
Slika 12: Zunanji bazen s termalno vodo.	20
Slika 13: Gustav Uhlich III. z ženo Ottilio.	21
Slika 14: Družinsko drevo rodbine Uhlich.	22
Slika 15: Levo: Bogičeva hiša na Ogečah. Desno: šolska soba nad obstoječo cerkveno kletjo.	23
Slika 16: Izpis iz zemljiške knjige.	29
Slika 17: Šolska stavba v Šmarjeti.....	41
Slika 18: Požgana šola leta 1944.	44

Kazalo Tabel

Tabela 1: Zbiranje prostovoljnih prispevkov.	24
Tabela 2: Število všolanih otrok in proračun krajevnega šolskega sveta med letoma 1869 in 1881	26
Tabela 3: Število všolanih otrok in proračun krajevnega šolskega sveta med letoma 1879 in 1914	28
Tabela 4: Zbiranje prostovoljnih prispevkov in obdarovanje otrok.....	30
Tabela 5: Zbiranje prostovoljnih prispevkov v zdravilišču za odprtje in delovanje šolske kuhinje.....	33
Tabela 6: Število razdeljenih malic v času delovanja šolske kuhinje	34
Tabela 7: Število všolanih otrok in proračun krajevnega šolskega sveta med letoma 1919 in 1941	39

1 UVOD

Rimske Toplice so poznane po dveh stvareh: kot rojstni kraj pesnika balad in romanc Antona Aškercu ter po zdravilnih vrelih in zdravilišču, ki danes nosi ime Rimske terme in zopet v kraj privablja številne turiste – kot nekoč.

Pri spoznavanju zgodovine kraja ne moremo mimo družine Uhlich, ki je zdravilišče vodila med letoma 1840 in 1944, ko je zaradi simpatizerstva družinskih članov z nemškim okupatorjem bila prisiljena zapustiti svoj dom. V tem času so Uhlichi prej skromni kopališki sestav dogradili in spremenili v mondeno zdravilišče, katerega so med drugim obiskali angleška princesa in pruska prestolonaslednica Viktorija, avstrijski cesar Franc Jožef, cesarica Avgusta in nemški pesnik Grillparzer ter srbski jezikoslovec Vuk Karadžić. Njihov vpliv pa se je izven sten kopaliških stavb kazal na gospodarskem, kulturnem in političnem razvoju kraja.

1.1 Namen in cilji raziskovalne naloge

Za temo raziskovalne naloge sem se odločila, saj me zanima družina Uhlich in njihov vpliv na kraj ter na razvoj šole v kraju. Šolski prostor od nekdaj predstavlja prostor ideoloških bojev ter merjenja moči.

Kljub vsem naštetim zvenečim imenom so bili Uhlichi v kraju tujci; govorili so le nemško, pod palcem pa so imeli veliko denarja. Revno podeželsko prebivalstvo bi zagotovo v njih lahko prepoznalo velikega nasprotnika slovenskega jezika, s svojim vplivom bi imeli moč v šolo vsiliti poučevanje in učenje samo v nemškem jeziku, z denarjem pa pokupili okoliške kmetije. Osrednji del naloge tako predstavlja opis in predstavitev zgodovine kraja do II. svetovne vojne, družine Uhlich, lastnice zdravilišča med letom 1840 in 1944 ter razvojem šolstva v kraju. Osrednji problem naloge predstavlja prepletenost vseh treh dejavnikov in njihova soodvisnost.

Zastavila sem si naslednja raziskovalna vprašanja, iz katerih sem izpeljala hipoteze:

1. Kako je družina Uhlich med letoma 1840 in 1944 vplivala na ekonomski, gospodarski in kulturni razvoj kraja?

Hipoteza 1: Družina Uhlich je v kraju izvedla le projekte, ki so ji koristili pri poslovanju zdravilišča oziroma le za večje ugodje njihovih gostov.

Hipoteza 2: Uhlichi se s krajanji niso družili, saj so se imeli za privilegirane.

2. Kako je na razvoj šolstva v kraju od njegove ustanovitve do začetka II. svetovne vojne vplivala družina Uhlich?

Hipoteza 3: Uhlich je zaradi svoje finančne moči lahko šoli vsiljeval pouk v nemškem jeziku, tudi ko ta ni več veljal za drugi deželni jezik – torej ni bil učni jezik.

Hipoteza 4: Uhlich je na delovanje šole posredno vplival preko krajevnega šolskega sveta.

Hipoteza 5: Brez finančne pomoči družine Uhlich šola ne bi mogla izvajati kakovostnega učnega programa.

3. Kako se je po I. svetovni vojni spremenil vpliv družine Uhlich na šolo v kraju?

Hipoteza 6: Družine Uhlich po I. svetovni vojni ni več med glavnimi šolskimi donatorji.

1.2 Metodologija

Za pridobivanje podatkov sem uporabila različne metode dela. Najprej sem poiskala primerno literaturo. Prve podatke sem poiskala v knjigah in na spletu. O Rimskih Toplicah in zgodovini kraja je bilo napisanih že nekaj seminarških, raziskovalnih in diplomskih nalog. Vse se pri zbiranju informacij opirajo na članek avtorja Janka Orožna, ki je izšel leta 1959 v Celjskem zborniku in knjigo Zore Tičar Blišč rimske Trnuljčice iz leta 2000 in tako veljata za najpomembnejši vir informacij. Zato sem ju tudi jaz najprej vzela v roke.

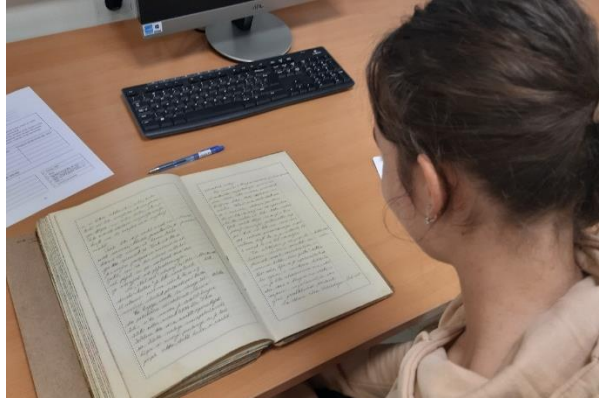
Ostale vire, kot so različne seminarške naloge, diplomske naloge in druge članke, sem poiskala s pomočjo COBBISA. Pri pregledu literature v nobeni nisem našla dovolj informacij, s katerimi bi lahko odgovorila na zastavljena vprašanja.

Obiskala sem Muzej v Laškem, kjer ne hranijo pomembnejših dokumentov v povezavi z zdraviliščem, razen nekaj fotografij, in muzej v Rimskih termah. Animator Peter mi je predstavil zgodovino zdravilišča in projekte posameznih članov družine Uhlich, ki so, vsaj nekateri, korenito posegli v življenje krajanov.

Slika 1: Obisk muzeja v Rimskih termah. (Lasten vir.)

V Celjskem arhivu hranijo šolsko kroniko, ki je bila do leta 1917 pisana v gotici. To je bila moja osnovna literatura, iz katere sem črpala podatke. Kronist je vsako leto zapisal najpomembnejše dogodke, ki so se zgodili na šoli ali v kraju. K sreči je moja mentorica šolsko kroniko za potrebe svoje diplomske naloge že prevedla. Odstopila mi je svoje zapiske, ki so bili sicer zapisani v nemščini, vendar sem se iz njih vseeno bolje znašla kot iz originala.

Slika 2: Ogléd šolske kronike v Arhivu Celje. (Lasten vir.)

Na koncu sem obiskala še Osrednjo knjižnico Celje, kjer sem si ogledala fotografije Rimskih Toplic.

Nove podatke sem skušala čim bolje umestiti med že znane in jih interpretirati. Zbrane podatke sem zaradi lažje preglednosti ponekod predstavila s tabelami.

2 RIMSKE TOPLICE

Prvotno se je za ime kraja uporabljal ime Toplica že v Otokarjevem urbarju med letoma 1265 in 1267. Pomeni kmečko naselje (3 kmetije brez župana) v bližini izvira vrelca (Ogeče). V Oglejski listini leta 1486 preberemo BALNEUM NATURALE IN TOPLICA (pri prirodnih toplicah v Toplici). Schallgruber, ki je prvi napisal knjižico o Rimskih Toplicah, leta 1816 govori o toplicah v Laškem (Laške Toplice so nastale šele leta 1854). Macher je leta 1826 že uporabil rimsko ime – rimske toplice pri Laškem. Ko je Puff leta 1847 napisal tretjo knjižico o Rimskih Toplicah, so bili odkriti že mnogi spomeniki, ki so pričali o rimski preteklosti toplic (Orožen, 1959, str. 126–127).

Ljudje so razlikovali Rimske Toplice kot zdravilišče in Toplico kot kraj. Rimske Toplice (Römerbad) je vse do povojnih let veljalo le za zdraviliški del z najbližjo soseščino. Vaško naselje ob farni cerkvi Sv. Marjete se je imenovalo Šmarjeta, kmečke domačije med toplicami in Šmarjeto pa Ogeče¹.

Rimske Toplice so uradno nastale šele leta 1972 z združitvijo bližnjih naselij. Danes v tej kotlini na desnem in levem bregu reke Savinje, ob glavni prometni poti med Laškim in Zidanim Mostom, na nadmorski višini 213 metrov, živi približno tisoč prebivalcev.

Slika 3: Rimske Toplice danes².

¹ Orožen, 1959, str. 126.

² Vir: https://www.geocaching.com/geocache/GC6FM7G_rimske-toplice

2.1 Zgodovina kraja Rimske Toplice

Topli vreli so bili na tem območju znani že v času Rimljanov. Zaradi številnih izkopanih predmetov iz časa rimskega obdobja, ki so jih že pred 180. leti izkopali med prenovo zdravilišča vemo, da je bilo na tem mestu prav tako kopališče. Ostanke stavb, mozaiki, novci, okrasno posodje in vsakodnevni pripomočki pišejo zgodovino. Leta 1845 in 1874 so našli rimski denar iz časa Nerona (54–68 n. št.) do Horacija (395–423 n. št.). Odkrili so več marmornatih žrtvenikov, zaobljubnih (votivnih) kamnov, posvečenih vodnim nimfam in boginji zdravja, Valetudi. Te spomenike so darovali hvaležni gostje, ki so si v toplicah povrnili zdravje³.

Prvi pisni podatki o kraju segajo v 13. stoletje. Kraj je prizadelo veliko preseljevanje narodov, leta 1201 pa še uničujoč potres. Območje je spadalo pod Laško gosposčino⁴.

O toplicah lahko prvi zapis zasledimo v oglejski istini iz leta 1486, kjer so poimenovane BALNEUM NATURALE IN TOPLICA (pri prirodnih toplicah v Toplici). Toplice so bile zaradi bližine nastajajočega Celja verjetno dobro obiskane. Takrat je oglejski generalni vikar Butius de Palmelis dovolil, da lahko duhovniki za dobo treh let v Toplicah ob nedeljah in praznikih berejo mašo. Udeležili so se je lahko le plemiči in bolni gostje, ki so se v zdravilišču zdravili. Ko so Habsburžani pridobili posest celjskih grofov, so dali Toplice v najem. Leta 1460 jih je v upravljanje prevzel Friderik Zwern. Leta 1529 so letovišče, ki se je na tem mestu uspešno razvijalo, Turki izropali in požgali⁵.

Kasneje je bilo zdravilišče v lasti Jurija Vörtscherbacha, leta 1606 pa je nadvojvoda Ferdinand kopališče izročil v fevd svojemu komorniku Goldschmitschu. Leta 1620 so Toplice dobili v zakup Moškoni, leta 1662 pa grofje Vetter Litijski⁶. Poznani so bili trije topli vreli s temperaturo okrog 37 °C, ki so vsebovali kisel apnenec in lojevec, kremenko, Glauberjevo sol, grenko sol, kisel natron ter kislino in slani železov oksidul. Leta 1781 je toplice obiskal naravoslovec in topograf Balthasar Hacquet⁷.

V 18. stoletju je posest gosposčine v Laškem prešla v last grofov Wildenstein. Ti so preuredili zdravilišče in dozidali nekaj stavb. Cajetan von Wildenstein, ki je posest prevzel v začetku 19. stoletja, je imel velike finančne težave. Leta 1804 je dal gospostvo Laško skupaj s Toplicami za 12 let v zakup Karlu Perku in Ignazu Fuchs. Leta 1809 sta postala zakupnika Franz Karnitschnigg in žena Rosina. Cajetan si je kmalu premislil. Vrelce s topliško hišo in gostilno je leto kasneje v vrednosti 10.000 goldinarjev prodal celjskemu poštnemu mojstru Antonu Gurniggu. Po dveh letih jih je 30. julija 1814 za 24.000 goldinarjev prodal Johannu (Janezu) in Mariji Worlitschegg.⁸

³ Tičar, 2000.

⁴ Tičar, 1954.

⁵ Tičar, 2000, str. 19.

⁶ Tičar, 2000, str. 19.

⁷ Hammer – Luza, 2012.

⁸ Tičar, 2000; Hammer – Luza, 2012.

Leta 1840 je zdravilišče v imenu žene Amalije za 21.000 goldinarjev kupil Gustav Adolf Uhlich, veletrgovec iz Trsta, sicer nemškega rodu.

Slika 4: Rimske Toplice okoli leta 1860.⁹

2.2 Gospodarski in kulturni razvoj kraja

Okrog zdravilišča so se razprostirala polja, njive, sadovnjaki in vinogradi. Ljudje, ki so živeli v okolici, niso bili premožni. Preživljali so se z rejo govedi, prašičev, ovc in koz. Jajca so imeli za lastno rabo, uporabljali pa so jih tudi kot plačilno sredstvo v trgovini v zameno za sol in sladkor. Vinogradništvo je po napadu trtne uši propadlo. Zamenjalo ga je gojenje sadnega drevja. Sadje so prodajali zdraviliškim gostom ali ga predelovali v jabolčnik in sadjevec. Dobro razvito je bilo tudi čebelarstvo.¹⁰ Zaslužek je bil boren, s prihodom železnice in trgovanja z mesti pa se je njihov finančni položaj še poslabšal.

Moški so bili zaposleni v premogovniku na Breznem (med letoma 1866 in 1890) ter v Tovarni podpetnikov na Gračnici (od leta 1919 naprej). Železnica je postala trajen vir zaslužka ljudem, ki jim kmečko delo ni prijalo, ali se z delom na kmetiji niso mogli preživeti¹¹.

S prihodom železnice je kraj postal živahnejši. Ob potoku Ična je zrastle ozkotirna železnica, ki je povezovala premogovnik na Breznem s tukajšnjo železniško postajo. Čez most so prav v ta namen v Šmarjeti zgradili lesen most. Prvi premog, prepeljan po tej železnici, je kupil prav Gustav Uhlich.

⁹ Vir: <https://www.primozpremzl.si/starine/rimske-toplice-i/>

¹⁰ Tičar, 2000, str. 35–36.

¹¹ Orožen, 1959.

Industrija se v kraju ni razvila. Veliko zaslug za to ima Gustav Uhlich. Ko je avstro-ogrsko vlada želela v bližini zdravilišča postaviti cinkarno, se je tej odločitvi odločno uprl, saj bi gradnja negativno vplivala na čisto okolje in posledično na obiskanost zdravilišča. Menda mu je celo uspelo doseči dogovor z oblastjo o prepovedi gradenj industrijskih objektov v okolici zdravilišča.¹² V Šmarjeti pri cerkvi so bili dobro obiskani živinski in kramarski sejmi.

V zdravilišču so bili krajani zaposleni predvsem za opravljanje fizičnih del, kot so gradbena dela, košnja trave, čiščenje sob in v kuhinji. Pozimi so Uhlichi dodatno zaposlili pleskarje, mizarje in zidarje. Ljudje so pomagali pri »cufanju žime« in izdelovanju »modracev«. Prav tako so pozimi sekali led z ribnika in ga nosili v hladilnico. Od vseh zaposlenih so Uhlichi zahtevali znanje nemškega jezika. Pred sezono so jih poslali na zdravniški pregled, nato pa njim in njihovim družinam dovolili kopanje v zdravilišču. Zaradi teh lepih gest so se ljudje radi vračali k njim na delo.

Do vseh Uhlichov so imeli krajani spoštljiv odnos. V dogovoru z njimi so smeli oddajati sobe gostom zdravilišča. Na višku sezone so se družine stiskale v skupnih prostorih, otroci pa so spali na seniku, da so lahko turistom oddali čim več sob. Te so bile seveda cenejše kot bivanje v zdravilišču. Nekateri so nudili še zajtrk, celo polni penzion. Gostje, ki niso bivali v zdravilišču, so lahko jedli v gostilnah Pri lipi in Stara pošta.

Pred II. svetovno vojno je v kraju delovalo kar nekaj gostiln, namenjenih predvsem turistom in dnevnim obiskovalcem kopališča. Trgovine so prodajale hrano, tobak in petrolej. Mesarja sta meso prodajala ob nedeljah in praznikih pred in po maši. Stalna mesnica pa je bila v kraju odprta šele leta 1939, ko je mesar zgradil hladilnico. Prvo pekarno so odprli leta 1870. Pekovske izdelke so prodajali vse do Zidanega Mosta. V kraju je delovalo kar nekaj mlinov, žag in kovačija. Svojo obrt so imele šivilje, frizer, čevljar, mizar, tesar in kolar. Krajani so k zdravniku hodili v Laško, Celje, Radeče, v sezoni pa je zdravstvene usluge nudil zdraviliški zdravnik.¹³

Krajani so bili z zdraviliščem dobro povezani, saj jim je omogočal zaslužek in v stiku s turisti so spoznavali svet in drugačne kulture. Oblačilno modo gostov so pogosto posnemali, kar se je opazilo v primerjavi z drugimi kmeti. »Gmašno« (mašno obleko) so se oblekli vsakokrat, ko so odšli do zdravilišča. V sezoni je v zdravilišču igrala godba šestih muzikantov. Za otroke je bilo poslušanje godbe edina priložnost za poslušanje glasbe. Mladi so vsak večer zahajali k zdravilišču, če so le imeli čas. Tu so bili glasba, ples, zabava in družabno večerno življenje. Prireditve so bile z vstopnino, zato se jih krajani, z izjemo mladih, niso udeleževali.¹⁴

Leta 1883 se je v kraju začelo organizirano zborovsko petje. Pevci so delovali tudi v različnih dramskih, tamburaških in instrumentalnih skupinah. Leta 1920 je velik požar skoraj v celoti

¹² Tičar, 2000.

¹³ Tičar, 2000, str. 34–37.

¹⁴ Oblak, 2015.

uničil vas Ogeče. Že leto kasneje je bilo ustanovljeno prostovoljno gasilsko društvo in po petih letih delovanja zgrajen gasilski dom. Društvo se je udeještovalo na kulturnem področju, organiziralo humanitarne akcije ter vsako leto vaško veselico.¹⁵

Telovadno društvo Orel je v kraju delovalo po letu 1920, Sokoli od leta 1927. Društvo ni imelo svojih prostorov za vadbo, zato jim je Uhlich čez zimo odstopil prostor v zdravilišču. Društvo se je ukvarjalo s telovadbo, imelo pa je tudi plavalno, strelsko in dramsko sekcijo. Najprej so imeli telovadbo v prizidku pri Mauti. Učili so se preprostih telovadnih vaj, s katerimi so nastopali na prireditvah. Prvi javni nastop so imeli 12. 7. 1931. Spremljala jih je Železničarska godba na pihala.¹⁶

Z izgradnjo odprtega kopališča so dejavnost razširili še na plavanje in skoke v vodo. Vsako leto so 1. 5. organizirali tekmovanje v plavanju. Strelska sekcija je imela strelišče na livadi za Sofijinim dvorom, dolgo 250 metrov.

Skavtska organizacija je zaživela v začetku 30-ih let prejšnjega stoletja. Trudili so se, da bi mladini privzgojili ljubezen do narave in bližnjega. Ustanovili so tudi lutkovno sekcijo¹⁷. Z nekaj kupljenimi lutkami so postavili majhen oder s kulisami in zabavali mladino. Zbrali so čez 100 knjig in ustanovili lastno knjižnico za člane društva.

Kulturna skupina je svoja odrska dela uprizarjala v dvorani na Novi pošti ter v prostoru za Staro pošto. Dramski oddelek je deloval od začetka društva. Dela so uprizarjali v veliki dvorani na Novi pošti (prav tam). V šolskem letu 1929/30 je bilo v društvo vpisanih 48 otrok; 28 dečkov in 20 deklic. Poleti so vaje potekale na šolskem dvorišču, v zimskem času pa v zasilni telovadnici v Sofijinem dvoru, ki jo je dal g. Uhlich na razpolago brezplačno, a le za nekaj let. Kasneje so večkrat uporabljali dvorano na Novi pošti, prostor pri železniški postaji. Otroci so nastopali na prireditvah v kraju, povabili pa so jih tudi v bližnjo okolico.¹⁸ 14. avgusta 1932 je imelo društvo »svoj javni letni nastop na dvorišču hotela Stara pošta. Tega dne so se dopoldan vršile na zunanjem kopališču tudi plavalne tekme Celjske sokolske župe. /.../ Po plavalnih tekmah so bile igre v odbojki, ki so se jih udeležili Zagrebčani in Celjani. Obisk Rimskih Toplic je bil ta dan rekorden«¹⁹.

¹⁵ Tičar, 2000, str. 44–49.

¹⁶ Tičar, 2000, str. 57–59.

¹⁷ Tičar, 2000, str. 48–49.

¹⁸ Šolska kronika II, 1929/30 v Oblak 2015.

¹⁹ Šolska kronika II, 1932/33 v Oblak, 2015.

3 RODBINA UHLICH

3.1 Gustav Adolf Uhlich in Amalija Uhlich, roj. Vogel

31. decembra leta 1840 je Amalija Uhlich, roj. Vogel, za rojstni dan od moža prejela Toplice – darilo, vredno 21.000 goldinarjev. Njen mož, Gustav Adolf Uhlich, veletrgovec iz Trsta, je takrat že bil lastnik Predilnice v Preboldu in pivovarne v Laškem²⁰. Kupca naj bi bila menda »vsled hitrega in popolnega ozdravljenja opozorjena na skrajno zanemarjeni vrelec«²¹. Takrat se je tudi za kraj začelo novo obdobje.

Čim sta Uhlicha prevzela toplice, sta jih začela preurejati, da bi iz njih naredila donosno podjetje. Sreča se jima je nasmehnila že po nekaj letih, saj je skozi kraj stekla železniška proga med Dunajem in Trstom. Število obiskovalcev se je hitro večalo. Toplicam sta nadela propagandno ime Rimske Toplice, ki je opozarjalo na slavno preteklost, hkrati pa jih je ločevalo od Laških toplic, ki so bile zgrajene v začetku 50-ih let 19. stoletja.

Za obnovo že obstoječih poslopij in gradnjo novih je Gustav v 40-ih letih v vasi Lokavec, na mestu, kjer je nekoč stal rudnik svinca, zgradil opekarno.²² Zgradila sta nov zdraviliški objekt z 12 kadmi za kopanje iz karbonskega marmorja in kopalniško kupolo. Zgradila sta nova poslopja za okrevanje gostov, čitalnico, salonsko poslopje ter restavracijo. Sofijin dvor sta lastnika zgradila leta 1856. Sprejel je lahko 50 oseb.

Slika 5: Rotunda s kadmi²³.

Slika 6: Sofijin dvor²⁴.

²⁰ Gustav Uhlich je bil premožen in ambiciozen trgovec iz Trsta. Dve leti poprej je kupil v Preboldu zemljišče, na katerem je postavil tekstilno tovarno (Lastnik je bil do leta 1851.). V Laškem je kupil nekdanjo Valvasorjevo bolnico pri mostu v Laškem in jo po požaru preuredil in obnovil v pivovarno. Lastnik je bil do leta 1866. Izvažal je pivo v Trst in čezmorske države (Tičar, 1954, str. 67; Orožen, 148).

²¹ Hammer – Luza, 2012, str. 12.

²² Tičar 1954, str. 67; Krašek 2016, str. 11.

²³ Vir: Osrednja knjižnica Celje.

²⁴ Vir: <https://museums.eu/collection/object/275530/romerbad-steiermark-sophienschloss>

Leta 1878 so zahodno od Senožet zajeli studenec in zgradili vodovod do toplic, zgradili Staro pošto na Stojanškovi kmetiji, v kateri je naslednjih 20 let delovala pošta in restavracijo za netopliške goste.²⁵

Topliški park so uredili na nekdanjih travnatih pašnikih in njivah. Park so polepšali z ureditvijo okrasnih vrtov, vodnih bazenov, vodometov in cvetličnih aranžmajev, postavili so prostor za godbo na prostem, glasbeni paviljon, balinišče in celo teniško igrišče. V gozdu so nastale številne steze, počivališča in manjši parki, ki so jih poimenovali po posebnih značilnostih, družinskih članih ali znanih osebah, ki so se zdravile v zdravilišču. Na travnati planjavi so leta 1879 v spomin na obisk pruske prestolonaslednice Viktorije zasadili tri orjaške sekvoje. Gozdno trato so med I. svetovno vojno ruski vojni ujetniki podaljšali naprej v gozd in dobila je ime Ruska pot. Še danes ga krasijo številna eksotična drevesa, ki so jih ljudje prinesli v zahvalo za ozdravitev. Leta 1993 je bil park razglašen za spomenik oblikovane narave.²⁶

Slika 7: Sekvoje okoli Viktorijine promenade²⁷.

Ko je leta 1846 stekla železniška proga skozi Rimske Toplice, so zgradili lesen most čez Savinjo, s katerim so povezali železniško postajo s toplicami in gostom omogočili dostop. Pred vstopom na most so postavili zgradbo »matak«, kjer je mitničar pobiral mostnino od ljudi, ki niso bili topliški gostje. Cena je znašala 4 goldinarje. Lesen most so leta 1911 zamenjali z betonskim.²⁸

²⁵ Orožen 1959.

²⁶ Tičar, 2000.

²⁷ Vir: <https://lasko.info/dozivetje/sekvoje-v-parku-rimskih-term/>

²⁸ (Orožen 1959)

Slika 8: Švicarija³².

Uhliči so zgrabili vsako priložnost, da so kupili kakšen kos zemlje in s tem povečali svojo posest.²⁹ Trn v peti so jim bile okoliške kmetije, ki so jih skušali pridobiti čim ceneje.

Že v začetku so si Uhliči pridobili gozdove v Lokavcu.

Leta 1844 so za samo 950 goldinarjev kupili Peklačevo kmetijo, takoj zatem pa še Zeličevo, a so jo kaj kmalu morali odstopili državi za gradnjo železnice. Na mestu stare Peklačeve domačije je Uhlich uredil »Švicarijo«³⁰, kamor so stari ljudje nosili mleko³¹. Leta 1849 je kupil Deručevo domačijo (ki jo je potem kmalu prodal naprej). Kmetijo Jožefa Senica na Gračnici je Uhlich kupil leta 1849 na dražbi.

Še prej je »padla« manjša kmetija Spodnjega Blaja, kjer je do leta 1792 gospodaril Boštjan Velej. Uhliče je motila tudi kmetija Starega Blaja tik nad toplicami, katere del je leta 1905 kupila Lujza Reiter. Nekaj zemlje si je Blaj pridržal, a še to je leta 1915 kupila Šarlota Uhlich.

Uhlich je kupil posesti v okolici zdravilišča: Borovšakovo kmetijo vrh Borovega, Stojanškovo kmetijo, ki je zapirala pot proti Ogečam, precej gozda na Senožetah, da so razširili topliško gozdno posest in gozdne poti, prav tako nekaj Bogilčevih in Purkovih gozdov nad Ogečami.

Gustav Adolf Uhlich je umrl leta 1880 za sifilisom, njegova žena Amalija le leto kasneje. V zakonu sta se jima rodila sin Gustav Adolf mlajši in hči Hermina.

²⁹ Tičar, 2000, str. 26.

³⁰ Orožen 1959.

³¹ To kmetijo je leta 1910 kupil Henrik Falter, lastnik jurkloštrske graščine, a jo je že naslednje leto 1911 prodal Lujzi Reiter, vdovi Uhlich – solastnici zdravilišča. Od nje pa jo je leta 1922 prevzela hči Amalija Thomich.

³² Vir: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:IMG-N1ST2GY7>

3.2 Gustav Adolf Uhlich ml. in Luiza Uhlich, roj. Portmann

Po smrti moža je mami Amaliji pomagal gospodariti njen sin Gustav³³, ki pa je umrl³⁴ le leto za svojo mamo, leta 1882. Gustav je bil poročen z Luizo (Lujzno). Imela sta štiri otroke: Rudolfa, Amalijo, Ido in Karla.

Sestra Hermina se je poročila z leंबरškim graščakom in celjskim odvetnikom dr. Hermanom Langerjem.

Skupaj z možem svakinje Hermine, dr. Langerjem, je Luiza prevzela vodenje posesti (v imenu mladoletnih sinov in hčera). Kasneje se je poročila s postajnim načelnikom Reiterjem. Njen zakon ni bil srečen, a vendar je za zdravilišče uspela doseči, da je na postaji ustavljal brzi vlak. Med krajani je bila znana kot »Reiterca«. Bila je odločna ženska poznana kot gospa »who would not put up with any foolishness«³⁵. Kmalu je pri vodenju posesti pomagal sin Rudolf. Vso posest, ki so jo Uhlichi imeli v lasti, sta združila. Sama je zadržala 5/8, sinu pa dala 3/8 posesti. Kasneje je del svoje posesti prenesla na sina Karla, najmlajšega izmed svojih otrok. Karel je svojega brata izplačal leta 1915 in takrat postal edini lastnik toplic. Poročil se je s Celjanko Šarloto Janičevo.³⁶ Že leta 1882 je Luiza kupila Lipovškovo kmetijo v Strenskem³⁷.

Slika 9: Sannhof oziroma Savinjsi dvor.³⁸

Leta 1899 je odkupila kmetijo spodnjega Blaja, kjer je stala stara kmetija z gostilno, kjer so se zbirali tihotapci tobaka. Uhlichi so na tem mestu postavili »Savinjski dvor oz. Sannhof«, kjer sta kasneje živela lastnika. Poleg hiše je bil hlev za konje. Skoraj mimo hiše so leta 1816 zgradili danes regionalno cesto med Laškim in Zidanim Mostom.

³³ Krajani so ga poznali kot moža, ki je bil slep na eno oko (Omahna, str.17).

³⁴ Med lovom se je prehladil. Dva tedna kasneje je umrl za posledicami pljučnice. Star je bil 51 let. (Uhlich, 1994, str. 5)

³⁵ Uhlich, 1991, str. 6.

³⁶ Orožen, 1959.

³⁷ Del Lipovškovega je bil že leta 1866 prodan Karlu Holzmüllnerju, ki je zgradil gostilno. To je leta 1895 kupil poštar Ferdinand Vančura, prizidal vzhodni trakt in vanj preselil pošto. Od tu ime Nova pošta (Orožen, 1959).

³⁸ Vir: <https://www.delcampe.net/>

V času prvega lastnika zdravilišča je bil za odrejanje kopeli zadolžen zdravnik dr. Hermann Mayrhofer. Leta 1884 je kupil zemljišče tik ob zdravilišču in na njem postavil vilo Mayrhofer. Do vile vodi pot skozi park, ki ga je poimenoval po sinu Vladimirju. Ta je nadaljeval očetovo tradicijo, postal zdravnik in služboval v zdravilišču. Kasneje je vila prešla v roke Luise, vilo pa je sin Karel z ženo Šarloto uporabljal kot zimsko rezidenco.

Slika 10: Vila Mayrhofer. (Lasten vir.)

Leta 1911 je kupila tudi spodnje Zeličevo posestvo in Loke (sedanje Strensko), ki so bile skoraj v celoti v njeni lasti. Leta 1915 je na levem bregu Savinje Reiteričina hči Ida kupila Zagoriškovo kmetijo.³⁹

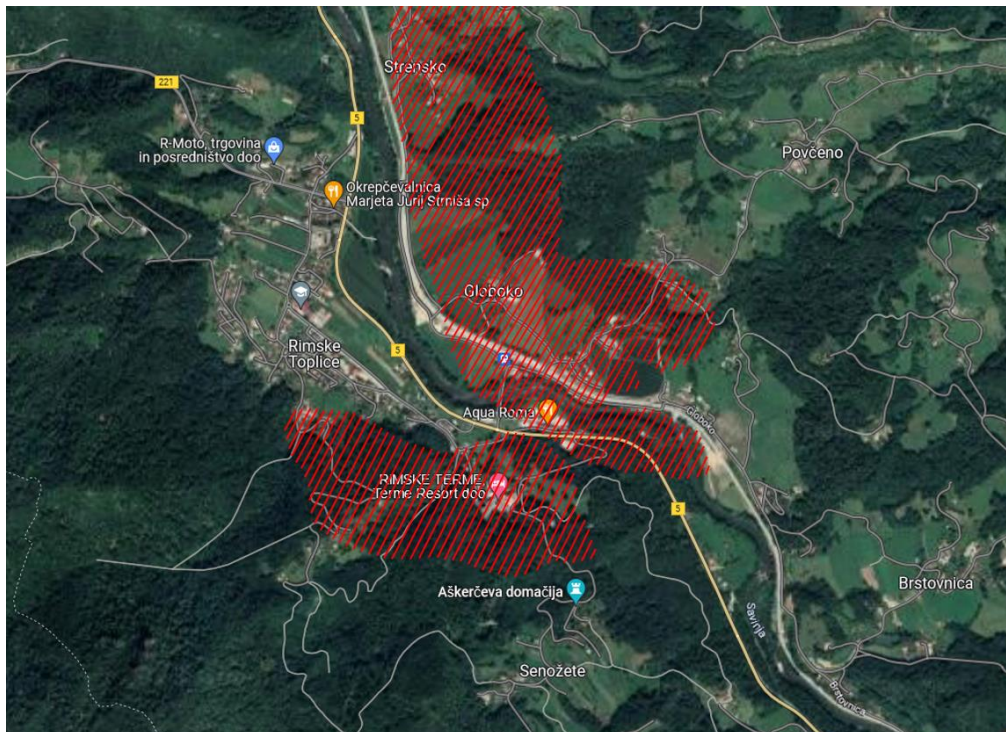
³⁹ Orožen, 1959.

3.3 Karl Uhlich in Scharlotte Uhlich, roj. Janitsch⁴⁰

Zdravilišče je v času Uhlichov obsegalo tudi topliško kmetijo v velikosti 50 oralov. Pod parkom so stali hlevi, v katerih so redili prašiče, konje in par volov. Meso so kupovali v Laškem in kasneje v Celju. Kruh so pripeljali iz Laškega. Tudi posest na Kopitniku je bila last Uhlicha. Takrat kočje še ni bilo. Karel je bil strasten lovec, a samotar, zato lovov v svojih gozdovih ni organiziral. Novo pošto je Karel kupil leta 1918.

Njegova sestra Karla je imela posest na levem bregu Savinje, ki jo še danes starejši krajanji imenujejo Ekonomija. Tudi druga Karlova sestra Ida, poročena Haas, je imela posest v bližini sestre, nekaj zemlje so imeli tudi na Globokem.

V tem obdobju so imeli okoliški kmetje precejšnje koristi in zaslužek, saj so svoje pridelke lahko prodali tudi zdravilišču. Nosili so vse, kar so pridelali doma, predvsem mleko, zelenjavo, jajca, meso, sadje ... Karlova žena Šarlota je bila med krajanji zelo priljubljena, saj jim je vedno plačala dostavljeno blago, pogosto celo ponudila kakšen prigrizek⁴¹.

Slika 11: Približna ocena zemljišč v lasti članov družine Uhlich v kraju. (Lasten vir)⁴²

⁴⁰ Šarlota je bila Karlova sestrična v drugem kolenu.

⁴¹ Verbič, 2000.

⁴² Na zemljevidu niso označena zemljišča okoli Kopitnika, na Gračnici, v Jurkloštru in Lokavcu ter proti Turju in Kojzici.

Karl je veljal za velikega zapravljevca in uživača. Z ženo sta zimske mesece preživljala v vili v Lovranu na Jadranski obali. Vedno je vozil najnovejši tip avtomobila in zapravljal denar za drago posodobitev zdravilišča.⁴³

Naložbe v državne obveznice ob koncu I. svetovne vojne so se izkazale za pogubo. Avstro-Ogrska je razpadla, rodila se je Jugoslavija in z njo Rimske Toplice. Karel je posest že skoraj prodal najboljšemu ponudniku, vendar je posel propadel. Čudežno je uspel poslovati vse do leta 1931, ko je svojemu sinu Gustavu ponudil partnerstvo.

Slika 12: Karel Uhlich z ženo Šarlote. V naročju vnuka Gustav in Ruth⁴⁴.

Gustav je ponudbo sprejel in z ženo Ottilio, po poklicu učiteljico, sta se poleti leta 1891 iz Schladminga v Avstriji, kjer je imel Gustav svojo ordinacijo, preselila v zdravilišče. Z njima je prišel tudi dvoletni sin Gustav⁴⁵ in novorojenka Ruth.⁴⁶

⁴³ Verbič, 2000.

⁴⁴ Vir: Uhlich, 1994, str. 11.

⁴⁵ Gustav Adolf Uhlich IV. je svoje otroštvo in spomine na Rimske Toplice opisal v avtobiografski knjigi *The way I think it was*.

⁴⁶ Uhlich, 1994.

3.4 Gustav Uhlich in žena Ottilia, roj. Wegschaider⁴⁷

Zadnji privatni lastnik zdravilišča pred II. svetovno vojno je bil Karlov sin Gustav. V kraju je leta 1931 zgradil prvi zunanji kopalni bazen s termalno vodo v nekdanji Jugoslaviji. Kraju je prinesel še živahnejši utrip. Namenjen je bil dnevnim gostom, ki so v kraj prispeli z vlakom. Zelo priljubljen je bil med Zagrebčani. V zdravilišču so pekli pecivo in ga prodajali na bazenu⁴⁸. Vstopnina je pred vojno znašala 10 dinarjev, kar je bilo za krajane predrago. Večkrat so zato ob večerih preplezali ograjo kopalnišča ali se ohladili v Savinji.

Slika 13: Zunanji bazen s termalno vodo⁴⁹.

Krajanom so imeli Gustava zelo radi. Po poklicu je bil zobozdravnik in vedno pripravljen pomagati ljudem. Krajanom ni zaračunaval zdravniških uslug.

Noben Uhlich se ni nikoli naučil slovensko, zato se s krajanom niso preveč družili. Prav tako niso zahajali v tukajšnjo cerkev, saj so bili protestantske veroizpovedi. Zato je bilo verjetno presenečenje vseh, ko je sin Gustav šest tednov pred dopolnjenim šestim rojstnim dnevom, septembra 1935, prestopil vhodna vrata vaške šole. S pomočjo učitelja se je kmalu naučil nekaj slovenskih besed in se spoprijateljil z vrstniki, s katerimi je vsak dan prehodil razdaljo med zdraviliščem in šolo v Šmarjeti. Šolo je obiskoval dve leti.⁵⁰

⁴⁷ Vir: Uhlich, 1991, str. 1.

⁴⁸ Verbič, 2000.

⁴⁹ Vir: Osrednja knjižnica Celje.

⁵⁰ Uhlich, 1994.

Gustav je bil vnet privrženec Adolfa Hitlerja. Kronist o njem (Gustavu) ob izbruhu II. svetovne vojne ni imel najboljšega mnenja. »Lastnik tukajšnjega zdravilišča je bil dr. Gustav Uhlich, nemški državljani – Avstrijec in nacist /.../. Njegova oblast ni segala le v tukajšnji okoliš, marveč se je njegov glas upošteval po celotnem področju Laškega. Marsikatero aretacijo in ustrelitev bi bil imenovan lahko preprečil, a ni hotel. Pri tem ga je vneto podpirala njegova žena, doma iz Radgone«⁵¹.

Slika 14: Gustav Uhlich III. z ženo Otilio⁵².

Gustav Uhlich je bil član nemške nacionalne partije in »Ortsgruppenleiter«. V njegovi pisarni je visela Hitlerjeva slika, pod njo je na stojalu vedno gorela sveča. Žena Otilia je bila zagrizena Avstrijka in močno nemško usmerjena. Mlajša hčerka se je celo rodila po naročilu Hitlerja, ko je ta naročil, da naj vse za rojevanje sposobne nemške ženske rodijo še enega otroka za nemško državo. Krajanje Otilije niso marali tudi zato, ker je vsiljevala prisilno delo, »arbeitsdinst«⁵³.

Spomladi 1942 je Uhlich zdravilišče prepustil nemški vojski, ki ga je preuredila v okrevališče za ranjene nemške vojake. Sin Gustav je vodil krajevno nemško mladinsko organizacijo. »Our unit consisted of one Austrian – me, and some 100 kids ages 10–13 of pure slovenian peasant stock«⁵⁴.

Še v času vojne je Gustav s svojim sinom rad hodil na lov. Uhlich IV. (sin Gustava, lastnika zdravilišča) se v svoji knjigi spominov sprašuje, zakaj jih partizani, ki so nadzirali okoliške hribe

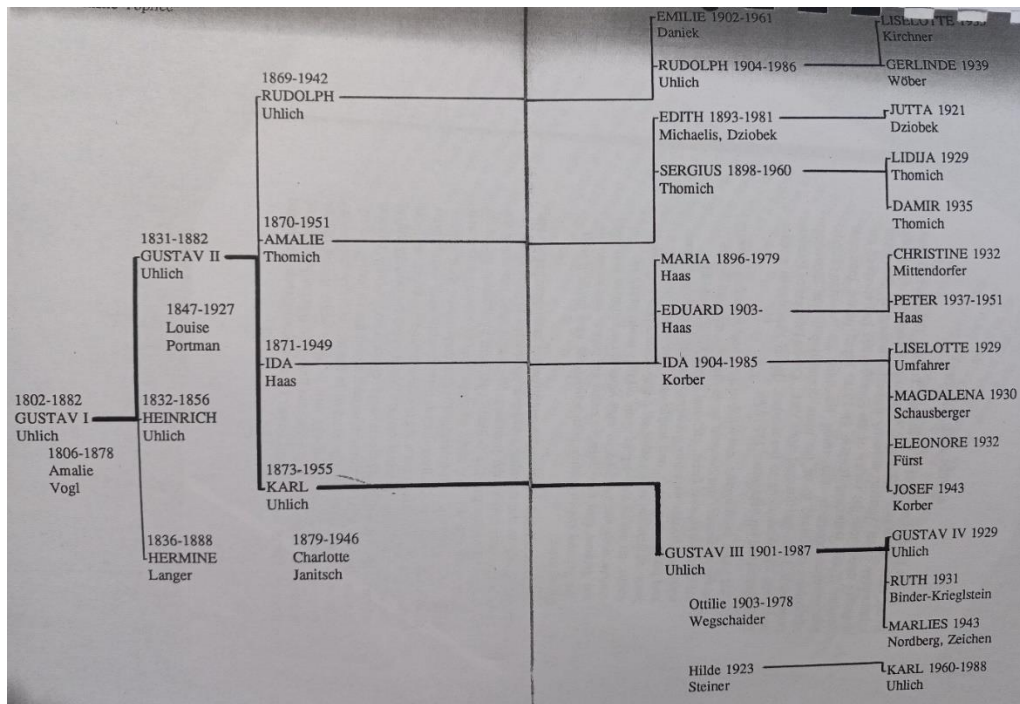
⁵¹ Šolska kronika III, str. 1–2, 5, v Oblak, 2015.

⁵² Vir: Uhlich, 1994, str. 2.

⁵³ Oblak, 2015.

⁵⁴ Uhlich, 1994, str. 75.

že takrat niso »ambushed and shot«⁵⁵. Kot razlog navede podatek, da je oče, čeprav viden in pomemben član nemške nacionalne partije, naredil vse, »to shield the local population from insane Germanization efforts concoded in Berlin«⁵⁶⁵⁷.

Slika 15: Družinsko drevo rodbine Uhlich.⁵⁸

12. avgusta 1944 so partizani Šlandrove brigade napadli zdravilišče. Med popoldanskim počitkom je družina v svojem domu zaslišala nenavadno šumenje, ki je prihajalo s poti, ki vodi do zdravilišča. Večina nemških vojakov se je tistega dne z vlakom odpeljala v Laško ogledat filmsko predstavo. V zdravilišču je ostalo le nekaj vojaškega osebja in zaposlenih. Uhlichi so se z orožjem, ki so ga imeli v hiši, najprej skrili za omare na podstrešje. Pobegniti niso mogli, saj je hiša imela le en izhod. Nato je sin predlagal, da se skrijejo v kanal ob potoku za hišo. Oče se je strinjal. Tam so v strahu preživeli naslednjih nekaj ur. Partizani so medtem v zdravilišču iskali hrano, orožje in medicinske pripomočke. V kuhinji so vprašali za Uhlicha, kjer so jim odvrnili, da se je z družino odpeljal v Celje. Kakor hitro so prišli, tako hitro so partizani izginili. Naslednji dan so prišla navodila za takojšnjo evakuacijo družine.⁵⁹

Mesec dni kasneje so partizani Kozjanskega odreda napadli železniško postajo v Rimskih Toplicah ter odpeljali in likvidirali Karla Wetzta.⁶⁰

⁵⁵ Uhlich, 1994, str. 76.

⁵⁶ »zaščititi lokalno prebivalstvo pred norimi prizadevanji ponemčevanja, ki so jih oblikovali v Berlinu«.

⁵⁷ Uhlich, 1994, str. 77.

⁵⁸ Vir: Uhlich, 1994, str. 17.

⁵⁹ Uhlich, 1994, str. 79–80.

⁶⁰ Tičar, 2000.

4 RAZVOJ ŠOLSTVA V RIMSKIH TOPLICAH⁶¹

V Bogilčevi hiši na Ogečah je 4. novembra 1859 pod vodstvom kurata Martina Godine stekel prvi pouk za 46 vaških otrok. Cerkev je nato dve leti kasneje s pomočjo vaščanov nad cerkveno kletjo sezidala šolsko sobo. Dne 29. oktobra 1861 je bila v Rimskih Toplicah uradno ustanovljena enorazrednica, za šolskega učitelja pa z dekretom 31. oktobra 1863 imenovan Jožef Kokalj. S tretjim osnovnošolskim zakonom leta 1869 učitelj ni več smel opravljati poklica mežnarja, organista in zvonarja. Začel se je večletni spor med cerkvijo in šolskimi oblastmi, kdo je upravičen do prostorov šolske učilnice in učiteljevega stanovanja.⁶²

Slika 16: Levo: Bogilčeva hiša na Ogečah. Desno: šolska soba nad obstoječo cerkveno kletjo.

4.1 Šolstvo v kraju v času prvega lastnika zdravilišča Gustava Uhliča (do leta 1881)

Število otrok, ki so obiskovali šolo, se je iz leta v leto večalo⁶³. Že leta 1869 je preseglo število 80, ko naj bi šola zaposlila še drugega učitelja. Oktobra 1870 so povečali učilnico in zgradili novo leseno stopnišče v vrednosti 3417 goldinarjev. Tri leta kasneje so učilnico ponovno povečali. A to so bile lečasne rešitve. Sedmega junija 1873 se je okrajni šolski svet odločil, da s pomočjo deželnega fonda v Rimskih Toplicah zgradi novo šolo. Iskanje lokacije, zbiranje denarja in priprava načrtov je trajalo naslednjih 15 let.⁶⁴ Po izdelavi načrta in finančnega izračuna leta 1874 naj bi gradnja nove šolske stavbe skupaj z vodnjakom stala 4165 goldinarjev. Del denarja bi si za dobo 30 let izposodili pri Štajerski hranilnici, sorazmeren delež glede na število všolanih otrok

⁶¹ Podatki so v celoti pridobljeni iz šolske kronike šole v Rimskih Toplicah med letoma 1859 in 1944 in diplomskega dela Oblak, J. (2015).

⁶² Oblak, 2015.

⁶³ Nenazadnje je k temu pripomogel predvsem tretji osnovnošolski zakon, ki je uvedel obvezno osemletno osnovno šolo za otroke v starosti od 6 do 14 let in pridiga župnika Janžka s prižnice.

⁶⁴ Oblak, 2015.

pa bi plačale občine Sv. Krištof, Marija Gradec in Loka. Do pričetka gradnje leta 1886 se je strošek gradnje za (po novem) dvorazrednico dvignil na dobrih 10.000 goldinarjev.

Gustav Uhlich je bil z zbiranjem prostovoljnih prispevkov del rešitve pri hitrejši gradnji šole. Za zdraviliške goste je organiziral različna družabna srečanja, koncerte in tombole, na katerih je s pomočjo kupljenih vstopnic in prispevkov bogatih gostov zbiral denar za gradnjo šole.

Tako je 1. avgusta 1875 na tekmovanju v kegljanju zbral 413 goldinarjev. Tri tedne kasneje, 21. avgusta, pa je s koncertom zbral še 257 goldinarjev. Med 18. in 20. 7. 1877 je na pobudo industrijskega poslovneža Heita z Dunaja organiziral kegljanje. Zbrali so 204 goldinarje.

Dr. Uhlich je v svojem testamentu 23. 3. 1879 zapisal, da zapušča v napovedi gradnje nove šole okrajnemu šolskemu svetu na celjski hranilnici 300 goldinarjev.

Železničar Karl Karlinger je 26. junija 1880 organiziral »Kränzchen« – družabno srečanje in zbral 150 goldinarjev.

Tabela 1: Zbiranje prostovoljnih prispevkov.

Donatorji	Čas zbiranja prispevkov	Način zbiranja prispevkov	Višina prostovoljnih prispevkov
Gustav Uhlich	1. 8. 1875	Tekmovanje v kegljanju	413 goldinarjev – v Celjski hranilnici ⁶⁵
Gustav Uhlich	21. 8. 1875	Koncert	257 goldinarjev – v Celjski hranilnici
Gustav Uhlich na pobudo g. Heita	18.–20. 7. 1877	Tekmovanje v kegljanju	204 goldinarji v Celjski hranilnici
Gustav Uhlich	23. 3. 1879	Testament	300 goldinarjev – v Celjski hranilnici
Karl Karlinger	27. 6. 1880	Kränzchen	150 goldinarjev
Zdravilišče	1883	Tombola	112 goldinarjev – v Celjski hranilnici

Učitelj Kokalj je imel nasploh težko nalogo prepričati občinske in krajevne ljudi, kako nujno potrebna je šola ter izobrazba otrok. Mogoče je pri nekaterih naletel na odpor tudi s tem, da je preveč poudarjal pomen in rabo nemškega jezika. V kroniki lahko preberemo, da je Krajevni šolski urad na predlog inšpektorja Okrajnega šolskega sveta kar 5-krat izrekel pohvalo o zadovoljstvu s poukom. Izstopajo pohvale iz dne 20. aprila 1875, kjer krajevni šolski svet pohvali Kokaljev trud, »bereifteifer, die Schultätigkeit der Schüler anzuregen und zu welchen wie dies aus der guten Antworten derselben zu entnehmen. Besonders eifrig wird derselbe die zweite Landessprache gepflegt.« Devetindvajsetega marca 1878 si je Kokalj prislužil pohvalo za

⁶⁵ Denarja zdravilišče ni predalo krajevnemu šolskemu svetu, ampak ga je shranilo na varčevalni račun Celjske hranilnice.

“Anerkennung der sehr befriedigenden Erfolge und der Unterrichtsgegenständen insbesondere in der deutschen Sprache”⁶⁶ in 6. maja 1875 za intenzivno poučevanje nemškega jezika.

12. septembra 1874 sta bila pri ocenjevanju učencev prisotna gospod Uhlich in g. Rothleitner, člana okrajnega in krajevnega šolskega sveta. Oba sta se na koncu zahvalila Kokalju za dobre učne rezultate, ki so jih dosegali učenci.

21. julija 1877 je Ferdinand Wantschura, načelnik okrajnega šolskega sveta, k pouku pripeljal zdraviliška gosta, velika prijatelja šole (Schulfreunde), tovarnarja Heita in Sgalitzerja z Dunaja. »Nič ni bilo za omenjena gospoda bolj razveseljivo kot to, da so učenci tudi v nemškem jeziku pri vseh predmetih tekoče in razločno na vsa vprašanja znali odgovoriti.⁶⁷«. Ob odhodu je vsak od njiju prispeval 5 goldinarjev za najbolj pridna učenca. To je bilo zagotovo v veselje topliški gospodi in tudi njihovemu somišljeniku Wantschuri. Ta denar je leta 1878 Kokalj na šolski slovesnosti razdelil med 10 najuspešnejših učenk in učencev.

Druga težava, ki je pestila učitelja, je bil premajhen obisk otrok. Starši se niso obremenjevali z ocenami. Pomoč na njivi in paša živine sta bili pomembnejši od preživetega časa v šolskih klopeh. Koristen se jim je zdel le pouk prirodoslovja, saj so učenci znanje s šolskega vrta s pridom uporabili doma. Posebno pozimi in pri celodnevem pouku je bil obisk pouka zelo skromen. Tudi krajevni šolski svet izostankov ni jemal resno.⁶⁸

V ta namen je učitelj že 12. septembra 1873 organiziral na »Potuškovem« travniku zabavo za šolsko mladino. Pet goldinarjev je primaknil predsednik krajevnega šolskega sveta Georg Zupan, ostale stroške je kril učitelj. Poskrbel je za okrasitev prostora s smrekami in zelenjem, najel sedem muzikantov in kupil strelivo za možnar. Prevzel je tudi skrb za pogostitev otrok. Odrasli so bili navdušeni nad petjem in deklamiranjem otrok⁶⁹.

Pri organizaciji proslave v naslednjem šolskem letu je prevzel glavno vlogo Ferdinand Wantschura, poštar in predsednik krajevnega šolskega sklada. Gospod Holzmüllner je otroke pogostil »mit Brot und Wein«⁷⁰.

Na tretji zabavi so revni in najbolj pridni učenci dobili nova oblačila. Zanje sta denar med zdraviliškimi gosti zbrala g. Uhlich in gospa Kathinka iz Gradca. Lastnik zdravilišča Gustav Uhlich, takrat tudi župan trga Laško, je otroke pogostil s kruhom, sadjem in klobasami. Učiteljeva žena je spekla kruh iz pšenice, ki ga je prispeval krajevni šolski svet, skuhala juho in meso za otroke.

⁶⁶ Šolska kronika I.

⁶⁷ Šolska kronika I, 1875/76 v Oblak, 2015, str. 71.

⁶⁸ Oblak, 2015.

⁶⁹ Šolska kronika I, 1873/74.

⁷⁰ Šolska kronika I, 1874/1875.

Gostilničar Holzmüllner in pek Kotzen sta otroke pogostila s kruhom in pivom.⁷¹ Otroci so na prireditvi deklamirali in peli pesmi v slovenskem in nemškem jeziku, izvajali telovadne vaje in skeče. V govoru je župan Uhlich javno pohvalil učitelja Kokalja in mu nazdravil.

22. decembra 1877 je tovarnar Heit z Dunaja revnim učencem poklonil oblačila.

Decembra leta 1878, 1879 in 1880 je okrajni šolski inšpektor Blasius Ambrožič revnim in najbolj pridnim otrokom poklonil zvezke za pisanje in risanje. Prav tako so v teh letih s strani krajevnega šolskega sklada revni učenci prejeli šolske potrebščine.

24. aprila 1879 so učenci šole pripravili slavlje ob praznovanju srebrne obletnice poroke cesarjevega para. Po končanem bogoslužju so učenci odšli v lepo okrašeno šolo in učilnico, kjer sta učitelj Kokalj in župnik Zupanc spregovorila nekaj besed o pomenu tega praznika. Sledile so patriotske pesmi, deklamacije domovinskih pesmi in pripovedi o življenju cesarske družine. Popoldne so učenci z učiteljem odšli na kratek izlet na Senožete h Georgu Pavlincu. Pogostili so jih z vinom, kruhom in sirom. Plačala sta Ferdinand Wantschura in učitelj Kokalj. Ko so se vračali, jih je v zdravilišču z vinom pogostil še gospod Uhlich. V čast zakoncema in v spomin na dogodek so učenci na šolskem vrtu posadili sadna drevesa.⁷²

Tretja velika težava je bilo pomanjkanje učnih pripomočkov in učil. To je bila naloga krajevnega šolskega sveta, ki je bil zadolžen za vodenje prihodkov in odhodkov všolanih občin. Med redne izdatke se je štelo: vzdrževanje šolske stavbe, plačevanje najemnine za šolska poslopja, stanarina za učno osebje, ogrevanje šolske zgradbe in ostalih prostorov, razsvetljava, čiščenje šolskih prostorov in greznice, nabava šolskega inventarja, didaktičnih pripomočkov in šolskih pripomočkov za revne otroke, nabava knjig za šolsko knjižnico, zavarovanje šolske zgradbe, plačilo čiščenja kamina, stroški upravnih poslov, papir za krajevni šolski svet in vodstvo šole, črnilo, kreda, goba za pouk, vezava knjig, tiskanje obvestil za šolsko upravo in krajevni šolski svet, izvajanje popisa otrok, nepredvideni stroški itd.

Izredni izdatki pa so predstavljali stroške, ki niso bili predvideni vsako leto: adaptacija poslopij, opremljanje novih učilnic ...⁷³

Tabela 2: Število všolanih otrok in proračun krajevnega šolskega sveta med letoma 1869 in 1881.

Šolsko leto	Ravnatelj šole	Št. učencev	Proračun krajevnega šolskega sveta
1869/70	Jožef Kokalj	96 všolanih (60 obiskujočih)	
1870/71	Jožef Kokalj		50 goldinarjev
1871/72	Jožef Kokalj		280 goldinarjev
1872/73	Jožef Kokalj		50 goldinarjev

⁷¹ Šolska kronika I, 1875/76.

⁷² Šolska kronika I, 1879/80.

⁷³ Oblak, 2015, str. 73.

1873/74	Jožef Kokalj	118 (112)	50 goldinarjev
1874/75	Jožef Kokalj		50 goldinarjev
1875/76	Jožef Kokalj		96,6 goldinarjev
1876/77	Jožef Kokalj		272 goldinarjev
1877/78	Jožef Kokalj		176,4 goldinarjev
1878/79	Jožef Kokalj		170,3 goldinarjev
1879/80	Jožef Kokalj	113 (113)	298 goldinarjev
1880/81	Jožef Kokalj		244,1 goldinarjev

Višina proračuna krajevnega šolskega sveta se je do leta 1874 gibala okoli 50 goldinarjev, naslednje desetletje pa med 170 in skoraj 300 goldinarji.

4.2 Šolstvo v kraju v času upravitelja zdravilišča dr. Langerja in Luize Reiter (do leta 1915)

Šolski vrt

Šolski vrt so zasadili 25. maja 1882. Meril je 700 kvadratnih metrov. Devetindvajset matičnih dreves: jablan, hrušk, sliv, orehov in češenj je daroval učitelj Josef Šeligo iz Sv. Gertrauda (Sedraž) nad Laškim.

Na poskusnem vrtu so zasadili sadike in semena zelenjave, ki jih je prispevalo vrtnarstvo iz Gradca: cvetačo, belo zelje, ohrovt, glav nato solato, paradižnik in grah. Za lepši videz vrta so v šolskem letu 1899/1900 okrog vrta zasadili gredice rož, na katerih se je bohotilo 24 sadik vrtnic, čez štiri leta že 40. Vinograd je novi učitelj Pečar zasadil v šolskem letu 1893/94.

Fantje so se učili o sadjarstvu, čebelarstvu in gnojenju zemlje, dekleta o gojenju rož in zelenjave. Pouk se je čez zimo izvajal teoretično v učilnici, spomladi pa v obliki praktičnega pouka na okoliških vrtovih in na učiteljevem vrtu v spremstvu učitelja. Težja dela, kot so prekopavanje in lopatanje, je prevzel učitelj na svoje stroške.

V šolskem letu 1907/1908 so v šolskem vrtu postavili čebelnjak s štirimi čebeljimi družinami. Krajevni šolski svet je za čebelnjak prispeval 60 kron, panje in čebele je s svojim denarjem kupil učitelj Pečar.

Učenci so sadike lahko odnesli domov ter si ustvarili svoj sadovnjak. Znanje so tako prenesli na ostale družine, pridelek pa je vsaj na trenutke omilil njihovo stisko. Učitelj Pečar je sadike poklonil tudi revnim vaščanom. Ostali so jih lahko na šolskem vrtu tudi kupili. Z denarjem je poplačal delavce in kupil nova semena ter sadike.

Tabela 3: Število vsolanih otrok in proračun krajevnega šolskega sveta med letoma 1879 in 1914.

Šolsko leto	Ravnatelj šole	Št. učencev	Proračun krajevnega šolskega sveta
1879/80	Jožef Kokalj	113	298 krone
1880/81	Jožef Kokalj		244 goldinarjev
1881/82	Jožef Kokalj		261 goldinarjev
1882/83	Jožef Kokalj	124	125 goldinarjev
1883/84	Jožef Kokalj	117	1137 goldinarjev
1884/85	Jožef Kokalj	120	6232 goldinarjev
1885/86	Franc Pečar	129	175 goldinarjev
1886/87	Franc Pečar	139	178 goldinarjev
1887/88	Franc Pečar	132	1480 goldinarjev
1888/89	Franc Pečar	141	203 goldinarjev
1889/90	Franc Pečar	150	260 goldinarjev
1890/91	Franc Pečar	153	290 goldinarjev
1891/92	Franc Pečar	139	
1892/93	Franc Pečar	141	330 goldinarjev
1893/94	Franc Pečar	136	260 goldinarjev
1894/95	Franc Pečar	149	240 goldinarjev
1895/96	Franc Pečar	148	
1896/97	Franc Pečar	134	320 goldinarjev
1897/98	Franc Pečar	131	370 goldinarjev
1898/99	Franc Pečar	127	370 goldinarjev
1899/1900	Franc Pečar	123	370 goldinarjev
1900/01	Franc Pečar	127	620 kron ⁷⁴
1901/02	Franc Pečar	122	620 kron
1902/03	Franc Pečar	135	620 kron
1903/04	Franc Pečar	104	700 kron
1904/05	Franc Pečar	114	700 kron
1905/06	Franc Pečar	130	580 kron
1906/07	Franc Pečar	140	630 kron
1907/08	Franc Pečar	149	800 kron
1908/09	Franc Pečar	139	
1909/10	Franc Pečar	161 ⁷⁵	1050 kron
1910/11	Franc Pečar	161 ⁷⁶	1113 kron
1911/12	Franc Pečar	144 ⁷⁷	1420 kron
1912/13	Franc Pečar	141 ⁷⁸	1037,62 kron

⁷⁴ 1892 Avstro-ogrška vlada uvede denarno valuto krona. 1 krona = 100 vinarjev. Kronist začne novo valuto zapisovati v šolskem letu 1900/1901.

⁷⁵ 1 otrok je bil nemške narodnosti in protestantske vere, ostali Slovenci in katoliki.

⁷⁶ 1 fant in 1 dekle sta bila protestantske vere, 1 dekle judinja, 1 fant in 2 dekleti so bili nemške narodnosti, ostali Slovenci.

⁷⁷ 1 fant in 1 dekle sta bila protestantske vere, 1 dekle judinja, 1 fant in 2 dekleti so bili nemške narodnosti, ostali Slovenci.

⁷⁸ 2 fanta in 1 dekle so bili protestantske vere, 1 dekle judinja, 2 fanta in 2 dekleti so bili nemške narodnosti, ostali Slovenci.

Število učencev se je vztrajno večalo. Že v šolskem letu 1909/1910 je preseglo število 160, kar je predstavljalo pogoj, da se po zakonu uradno odpre trirazrednica. Bistveno povečanje šolskega proračuna zasledimo le v šolskih letih 1884/85 in 1887/88 zaradi gradnje nove šolske stavbe. Proračun se je drugače gibal med 250 in 330 goldinarji oziroma kasneje med 580 in vse do 1400 kron.

Gradnja nove šole

1. decembra 1885 so začeli z izkopavanjem in odvažanjem zemlje, 5. aprila. 1886 pa so ob 9. uri položili temeljni kamen za novo šolsko stavbo.

6. marca 1887 je Kokalj na seji krajevnega šolskega sveta prebral pismo dr. Langerja, upravitelja zdravilišča. V njem je pisalo, da uprava toplic izroča knjižico Celjske hranilnice, v kateri je bilo za šolo naloženih 3036 goldinarjev, vendar pod pogojem, da se z vpisom v zemljiško knjigo zajamči, da se bo v šoli na višji stopnji poleg slovenskega poučeval še nemški jezik. Učitelj Kokalj je bil užaljen ob taki zahtevi, ker je tudi sam poudarjal pomembnost znanja in uporabe nemškega jezika.

Ferdinand Wantschura je kot tehtna argumenta za učenje nemškega jezika navedel še nujnost znanja le-tega kot uradnega jezika in uporabnost zaradi zdraviliških gostov v kraju. Nasprotovala sta samo župnik Janžek in Mihael Zupan iz Strenskega. Na srečo je stvar postala brezpredmetna, ker se je poslej nemščina po zakonu poučevala kot učni predmet, učni jezik pa je ostala slovenščina.

Eintragung		L.	St.
D. d. 10. März 1887 303658			
Zur Eintragung ist dem ...			
... 303658			

Slika 17: Izpis iz zemljiške knjige⁷⁹.

⁷⁹ Vir: Oblak, 2015, str. 44.

Sporazumeli so se še o gradnji šolskega vodnjaka v vrednosti 400 goldinarjev. 18. maja 1887 je bila šolska zgradba dokončana⁸⁰. Iz prostrane njive, ki je sodila k stavbišču, so napravili 12 arov velik vrt in telovadišče⁸¹. Štajerska hranilnica je prispevala 700 goldinarjev.

Leta 1869 pouka ni obiskovalo v povprečju 37,5 % šoloobveznih otrok, leta 1874 pa povprečno le 5 %.⁸² Primerjava obiska pouka na šoli Sv. Marjete v Rimskih Toplicah z obiskom v slovenskem delu Štajerske leta 1871⁸³ kaže, da je bil obisk na tukajšnji šoli v podobnem času veliko boljši. V času do leta 1910 je pouk obiskovalo skoraj 180 otrok⁸⁴.

Učitelj Osnovne šole Sv. Marjete je imel problem, kako motivirati učence, da bodo redno prihajali k pouku in si želeli znanja ter starše, da ga bodo pri tem podprli. Ker je pri opravičevanju izostankov od pouka prihajalo do nedoslednosti, je leta 1877 okrajni šolski svet sprejel odlok o uvedbi knjižice o šolskih izostankih kot pomoč pri uravnavanju šolskega obiska in enakega postopka pri obravnavanju šolskih izostankov.

Učitelj se je zavedal, da »prej ko bo krajevni šolski svet izdal kazen, večje uspehe bo imel šolski obisk. Ljudje bodo ugotovili resnost zahteve in otroke pošiljali k pouku«⁸⁵. Človek bi pričakoval, »da se bosta tako zresnili obe strani, a vse je ostalo le na papirju. Krajevni šolski sveti niso oglobili staršev, če pa že, ti niso plačali⁸⁶«. Če je bilo razmerje med številom opravičenih in neopravičenih ur na polovici, je bilo že v šolskem letu 1895/98 več kot dve tretjini manjkajočih ur neopravičenih.⁸⁷

Zopet se je moral učitelj zanesti na pomoč drugih in na prostovoljne prispevke posameznikov ter zdraviliških gostov.

Tabela 4. Zbiranje prostovoljnih prispevkov in obdarovanje otrok.

Šolsko leto	Donatorji	Obdaritev/prispevek	Višina/vrednost prispevka
1883/84	Ferdinand Wantschura	obdaruje 22 revnih otrok z različnimi kosi oblačil	48,76 goldinarjev (denar, ki je ostal od organizacije prejšnjih dogodkov)
1889/90	Okrajni šolski svet	31 knjig za revne učence	7,26 goldinarja

⁸⁰ Učitelj Kokalj pouka v novi šolski zgradbi ni dočkal. Umrli je 7. avgusta 1887. Na njegov pogreb so prišli številni učitelji od blizu in daleč, številni gostje zdravilišča in številni prebivalci ter žalujoča mladina (Šolska kronika I, 1887/88).

⁸¹ Šolska kronika I, 1885/86.

⁸² Oblak, 2015, str. 50.

⁸³ Sagadin, 1970, str. 138.

⁸⁴ Šola je z odlokom uradno postala dvorazrednica 2. oktobra 1890.

⁸⁵ Šolska kronika I, 1877/1878.

⁸⁶ Šolska kronika I, 1877/1878.

⁸⁷ Oblak, 2015.

	Krajevni šolski svet	16 knjig za revne učence, zvezki za pisanje in peresa	3,49 goldinarja
1890/91	Okrajni šolski svet	30 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
1891/92	Okrajni šolski svet	30 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
1892/93	Okrajni šolski svet	30 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
1893/94	Zdravilišče	20 revnih otrok prejme čevlje	
	Okrajni šolski svet	30 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Šolski inšpektor Blasius Ambrožič	Šoli podari nemško stensko abecedo.	
1894/95	Zdravilišče	34 revnih učencev je prejelo na začetku zime popolno obleko (fantje so prejeli suknjič, telovnik, hlače iz dobrega materiala, dekleta obleko in veliko pleteno ogrinjalo.)	300 goldinarjev
	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
1896/97	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
1897/98	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
1898/1899	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
1899/1900	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	7,26 goldinarja oz. 8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
1900/01	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	50 otrok dobi čevlje	
1901/02	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
1902/03	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Krajevni šolski svet	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1903/04	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	60 parov čevljev za revne otroke	

1904/05	Okrajni šolski svet	15 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1905/06	Okrajni šolski svet	23 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1906/07	Okrajni šolski svet	23 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1907/08	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1908/09	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
1909/10	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1910/11	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1911/12	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1912/13	Okrajni šolski svet	32 knjig za revne učence	8,74 krone
	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	
	Zdravilišče	material za pouk dekliških ročnih del	
1913/14	Zdravilišče	zvezki za pisanje in risanje, peresa	

Na silvestrovo 1883 je Ferdinand Wantschura podaril 22 revnim otrokom obleko v vrednosti 48,76 goldinarjev.⁸⁸

Iz krajevnega šolskega sklada so med leti 1889 in 1902 najrevnejši otroci dobili brezplačne šolske pripomočke, knjige, zvezke, pisala. Tudi okrajni šolski svet je v letih 1889/1890 ter 1908/1909 v začetku šolskega leta daroval 15–32 knjig v vrednosti 7,26 goldinarjev oz. 8,74 krone.

Zdravilišče je med gosti prirejalo tombole in od zbranega denarja v šolskih letih od 1902/1903 do 1912/1913 vsako leto podarilo zvezke za pisanje in risanje ter peresa in priskrbelo knjige za 60 najbolj pomoči potrebnim otrokom. Prav tako so v začetku zime 1893/1894 kupili čevlje 20 otrokom. Naslednje leto so kupili v vrednosti 300 goldinarjev oblačila za 34 otrok. Fantje so dobili suknjo, telovnik in hlače, deklice pa obleko in plet; v letu 1900/1901 pa dobi 50 otrok nove čevlje.⁸⁹

⁸⁸ Šolska kronika I, šolsko leto 1877 – 1882/1883.

⁸⁹ Šolska kronika I, 1900–1913.

11. julija 1883 je bil za kraj in učence poseben dan. Skozi kraj se je z vlakom peljal cesar. Skozi okrašeno vas so učenci odšli do postaje. Učiteljeva žena Gertraud je prejšnji dan spletla 30 metrov dolg venec iz cvetja in zelenja. Ob prihodu vlaka so ob spremljavi zdraviliških godcev zapeli himno. Ko je cesar izstopil, so mu zaklicali »Živijo!«.

Cesar se je pozanimal o kategoriji šole, številu učencev in obisku šole. Ob njegovem odhodu so zopet vsi klicali »Živjo!« in zapeli himno. Ferdinand Wantschura je s pomočjo svakinje Alojzije pri gostih zdravilišča zbral 85 goldinarjev in pogostil otroke v gostilni »Stara pošta«. Postregli so jim z juho, telečjo pečenko in pijačo.⁹⁰ Pri izvedbi prazničnega dne je kronist posebej navedel posameznike, ki so se izkazali z denarnimi prispevki: Gospa von Goldschiemd z Dunaja (20 goldinarjev), grofica Lese iz Egipta (20 goldinarjev), Baron von Singer z Dunaja (10 goldinarjev), gospa Albertini iz Trsta (5 goldinarjev), grof Sermajč z Madžarske (5 goldinarjev) in g. Pipail iz zdravilišča (1 goldinar). Prav tako je otroke z različnimi dragocenimi stvarmi ter kruhom pogostila Uhlichova žena.⁹¹

Šolska kuhinja

V želji in trudu, da bi otroke privabil v šolo, je že učitelj Kokalj predlagal odprtje šolske kuhinje. S pomočjo vodstva zdravilišča, v spomin na obletnico 40-letnega vladanja cesarja, je šola za revne otroke ustanovila šolsko kuhinjo »Suppenanstalt«. Zdravilišče je ugodilo prošnji in priredilo tombolo, na kateri so zbrali 261,50 goldinarjev. Kuhinjo so odprli 3. novembra 1888.

Tabela 5. Zbiranje prostovoljnih prispevkov v zdravilišču za odprtje in delovanje šolske kuhinje.

Šolsko leto	Čas zbiranja prispevkov	Donator	Višina zbranega prispevka
1888/89	3. 11. 188	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta ⁹²)	261,5 goldinarjev
1888/89	avgust 1889	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	293,3 goldinarjev
1889/90	Poleti 1890	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	200 goldinarjev
1890/91	27. 7. 1891	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	223 goldinarjev
1891/92	30. 7. 1892	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	230 goldinarjev
1892/93	29. 7. 1893	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	300 goldinarjev
1893/94	29. 7. 1894	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	310 goldinarjev
1894/95	4. 8. 1895	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	308 goldinarjev
1895/96	26. 7. 1896	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	300 goldinarjev
1896/97	25. 7. 1897	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	310 goldinarjev
1897/98	31. 7. 1898	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	273 goldinarjev
1898/99	julij 1899	Zdravilišče (na pobudo Davida Luzzatta)	310 goldinarjev

⁹⁰ Šolska kronika I, 1882/83.

⁹¹ Šolska kronika I, 1882/83.

⁹² David Luzzatto je bil reden obiskovalec zdravilišča in v naslednjih letih pobudnik tombol za zbiranje denarja za šolsko kuhinjo med zdraviliškimi gosti. Pesnica Katharina Jalas mu je v zahvalo za njegovo dobrosrčnost spisala pesem in ga označila za ustanovitelja »Suppenanstalt« v sv. Margareti.

1899/1900	29. 7. 1900	Zdravilišče	420 kron
1900/01	28. 7. 1901	Zdravilišče	500 kron
1901/02	29. 7. 1902	Zdravilišče	400 kron
1902/03	26. 7. 1903	Zdravilišče	580 kron
1903/04	27. 7. 1904	Zdravilišče	400 kron
1909/10	16. 8. 1910	Zdravilišče	600 kron
1910/11	15. 8. 1911	Zdravilišče	480 kron
1911/12	28. 7. 1912	Zdravilišče	Znesek v kroniki ni naveden.
1912/13	18. 8. 1913	Zdravilišče	300 kron

Zdravilišče je tombole prirejalo vsako leto do leta 1913. Na njih so zbrali od 400 do 600 kron letno. Do leta 1899 je tombole prirejal tržaški trgovec David Luzzatto, ki je številne goste tudi pridobil za donacije.

Tabela 6: Število razdeljenih malic v času delovanja šolske kuhinje.

Šolsko leto	Čas razdeljevanja	Malica	Št. otrok, ki obeduje	Št. porcij juhe	Št. kosov kruha ⁹³	Št. skodelic kave ⁹⁴
1888/89	3. 11. 1888–31. 3. 1889 april 1889–konec avgusta	porcija juhe in kos kruha ⁹⁵ kos kruha		3410	3071	
1889/90	21. 10. 1889–1. 4. 1900 april 1990–konec avgusta	porcija juhe in kos kruha kos kruha		4624 ⁹⁶	3350 ⁹⁷ 1639	43
1890/91	1. 11. 1890–25. 3. 1891	porcija juhe in kos kruha		3868	2322	29
1891/92	11. 11. 1891–31. 3. 1892	porcija juhe in kos kruha	50	4108	2424	37
1892/93	1. 11. 1892–28. 2. 1893	porcija juhe in kos kruha	50	872	2131	40

⁹³ Od šolskega leta 1899/1900 dalje so delili žemlje.

⁹⁴ Kavo so prejeli učenci, ki so šli k svetemu obhajilu.

⁹⁵ Pripravo juhe in peko kruha je prevzel učitelj oziroma njegova žena Karolina.

⁹⁶ Porcija juhe je stala 3 krajcarje.

⁹⁷ Kos kruha je stal 1,5 krajcarja.

1893/94	11. 11. 1893– 31. 3. 1894	porcija juhe in kos kruha	50	3392	2377	46
1894/95	14. 11. 1894– 31. 3. 1895	porcija juhe in kos kruha	60	3738	3011	29
1895/96	15. 11. 1895– 31. 3. 1896	porcija juhe in kos kruha	70	4552	3524	27
1896/97	15. 11. 1896– 1897	porcija juhe in kos kruha	70	4676	3733	28
1897/98	16. 11. 1896– 31. 3. 1897	porcija juhe in kos kruha	70	5112	4020	
1898/99	16. 11. 1898– 31. 3. 1899	porcija juhe in kos kruha	70	5184	4160	
1899/1900	1. 12. 1899–31. 3. 1900	žemlja ⁹⁸	90		5100	
1900/01	1. 12. 1900–31. 3. 1901	žemlja	90			
1901/02	1. 12. 1901–31. 3. 1902	žemlja	90			
1902/03	1. 12. 1902–31. 3. 1903	žemlja	90			
1903/04	3. 11. 1903–31. 3. 1904	žemlja	90			
1904/05	3. 11. 1904–31. 3. 1905	žemlja	90			
1905/06	3. 11. 1905–31. 3. 1906	žemlja	90			
1906/07	3. 11. 1906– velike noči 1907	žemlja	90	strošek žemelj je 237,86 krone.		
1907/08	3. 11. 1907–31. 3. 1908	žemlja	90	strošek žemelj je 240 kron		
1908/09	3. 11. 1908–31. 3. 1909	žemlja	90			
1909/10	3. 11. 1909–31. 3. 1910	žemlja	90	strošek žemelj je 238 kron.		
19010/11	3. 11. 1910– velike noči 1911	žemlja	90	strošek žemelj je 240 kron.		

⁹⁸ Kronist ne piše več, da je za pripravo obrokov skrbela učiteljeva žena Karolina Pečar. Ker so učenci dobivali žemlje, lahko sklepamo, da so jih pekli v bližnji pekarni.

1911/12	3. 11. 1911– velike noči 1912	žemlja	90	strošek žemelj je 250 kron.		
1912/13	3. 11. 1912– velike noči 1913	žemlja	90	strošek žemelj je 260 kron.		
1913/14	3. 11. 1913– velike noči 1914	žemlja				

Do leta 1899 so revni učenci v šoli poleg kosa kruha dobili še topel obrok juhe. V letih od 1900 do 1914 so najrevnejšim 90 otrokom vsak dan dali po eno žemljo. V šolskem letu 1899/1900 so od 1. decembra do konca marca razdelili 5100 žemelj.⁹⁹ Kronist strošek krožnika juhe in kosa kruha navede le v šolskem letu 1889/90. V tem šolskem letu je strošek surovin in priprave vseh obrokov tako znašal 213,56 goldinarjev; 138,72 goldinarjev za juho in 74,84 goldinarjev za kruh. Če primerjamo strošek prehrane v letih, kjer kronist navaja znesek in količino denarja, ki ga je zdravilišče vsako leto uspelo zbrati, lahko opazimo, da je zbran znesek višji od porabljenega denarja za šolsko kuhinjo.

V šolskem letu 1913/14 je šolska kuhinja prenehala delovati. Kronist napiše: »Schade nur, daß die bestandene Suppenanstalt der hiesigen Schule einging«¹⁰⁰.

4.3 Šolstvo v kraju v času lastnika zdravilišča Karla Uhliča in njegovega sina Gustava Uhliča (do II. svetovne vojne)

Obdobje I. svetovne vojne

Pouk je na šoli potekal v slovenskem jeziku v vseh razredih, vendar se je poučeval tudi nemški jezik kot drugi deželni jezik, »ki se poučuje toliko intenzivnejše, ker leži kraj ob glavni železnici in je v kraju kopel in ker ljudstvo prosi to neprestano«¹⁰¹. V korist drugega narodnega jezika so nekaterim otrokom celo odvzeli ure lepopisa in slovenskega jezika. Učitelj je bil mnenja, da je intenziven pouk nemškega jezika potreben zaradi bližine večjih mest in prometa ter kopališča. Prebivalstvo pa je za to zelo hvaležno.

Vendar je bil nasploh učni uspeh slabši, ker so zaradi vojnih razmer otroci neredno prihajali v šolo. V 1. razredu je manjkalo skoraj 50 % šoloobveznih otrok, v 2. razredu 70–80 %. Starejši otroci so ostajali doma in pomagali pri delu. Staršev zaradi izostajanja otrok od pouka v takih

⁹⁹ Oblak, 2015, str. 67.

¹⁰⁰ Šolska kronika I. šolsko leto 1913/14.

¹⁰¹ Šolska kronika II, 1916/17.

okoliščinah ni bilo smiselno kaznovati, res pa je, da mnogi niso prestopili šolskega praga celo leto in so pozabili še tisto, kar so že znali.¹⁰²

V šolskem letu 1915/16 so učenke pri pouku pod vodstvom učiteljice ročnih del Josefine Kavšek za vojake na fronti (v duhu patriotizma) v Gradec poslale 63 kosov volnenih oblačil in 1088 parov papirnatih podplatov (Papiersohle). Material za izdelavo so prispevali vodstvo šole, zdravilišče in gospa Aloisia Reiter. Za vojne potrebe so otroci zbirali staro železo, staro volno in papir, robidovo listje, cunje in perilo; kar so pod vodstvom učitelja odpeljali na pošto.

Skrb za šolsko stavbo je bila v rokah krajevnega šolskega sveta, ki je v času vojne slabo skrbel za vzdrževanje. Kronist zapiše, da je bilo pozimi treba pouk večkrat prekiniti, ker peč ni delovala, da so bila okna preperela, da ni bilo rešeno vprašanje pitne vode za šolo. V šolskih prostorih in straniščih ni bilo primerne ventilacije, pohištena in druga oprema v drugem razredu je bila stara in neustrezna.

Učitelj je stranke sprejemal v svoji spalnici, ker uradna šolska soba ni bila urejena. »Ni peči, ne luči, ne stolov. Nihče ne snaži, nihče ne kuri!«¹⁰³. Primanjkovalo je tudi kurjave, ker je bil strošek krajevnemu šolskemu svetu previsok. Že več let kljub pozivom inšpekcije krajevni šolski svet ni kupil nobenega učnega pripomočka in knjig za knjižnico. »Nima! A mežnarju – organistu se je vseeno dovolila dotacija za šolarske maše za nazaj«¹⁰⁴.

Po upokojitvi nadučitelja Pečarja¹⁰⁵ 1914 je njegov naslednik Karel Korošec nadaljeval z urejanjem šolskega vrta. Fante in dekleta je naučil obrezovanja vrtnic, sadnega drevja in cepljenja. Stroške je plačal učitelj sam, »Ortsschulrat leistete betreffe des Schulgartens weder für die Erhaltung und Umzäunung noch für Gartengeräte«¹⁰⁶«¹⁰⁷.

Kot že omenjeno, je zdravilišče vrsto let namensko zbiralo denar za šolsko kuhinjo, kjer so obedovali revni in od šole najbolj oddaljeni otroci, da bi lažje sledili celodnevemu pouku. Ob poizvedovanju, zakaj se denar ne zbira več, je kronist zapisal, da so temu botrovale »žalostne izkušnje« in nevhvaležnost nekaterih. Izvedel je, da bi v krajevni šolski blagajni v te namene še moralo ostati okoli 2000 kron. A odgovora, kdo naj bi ta denar hranil (po pravilniku bi ga moral hraniti g. Janžek kot predsednik krajevnega šolskega odbora) in kje je, ni dobil¹⁰⁸. Prav tako novega učitelja krajevni šolski svet ni seznanil s šolskim proračunom.

¹⁰² Šolska kronika II, 1916/17, 1917/18.

¹⁰³ Šolska kronika II, 1917/18.

¹⁰⁴ Šolska kronika II, 1916/1917.

¹⁰⁵ Učitelj Pečar je ob upokojitvi vso vrtno orodje in sadike odnesel s seboj.

¹⁰⁶ »okrajni šolski svet ni nič prispeval k ohranitvi šolskega vrta ali postavitvi ograje niti pri nakupu vrtnega orodja« (Šolska kronika II, 1916/17).

¹⁰⁷ Šolska kronika II, 1916/1917.

¹⁰⁸ Šolska kronika II, 1915/1916.

Učitelj Korošec se je ob vseh težavah, ki jih je imel s krajevnim šolskim svetom odločil, da se od šolskega leta 1916/19 ne bo več udeleževal sej krajevnega šolskega sveta.

Z začetkom vojne so se podražile življenjske potrebščine, primanjkovati je začelo hrane. Žito, stročnice, krompir, kavo in sladkor je državna blagajna zaplenila. Trgovci so pomanjkanje izkoriščali in še dvigovali cene za svoj zaslužek in bi še bolj, če ne bi prišlo do izbruhov in upora množic.¹⁰⁹

Med vojno so se podražile vse življenjske potrebščine, kar so najbolj občutili vsi tisti, ki si hrane niso mogli pridelati sami (delavci, uradniki ...). Stiske zaradi lakote opiše kronist. »Najslabši med njimi je učiteljski stan s svojo majhno plačo. Danes služi drvar trikratno plačo učitelja. /.../ »kdo ve za čustva učitelja – moža, ki vidi bledeti otročička ter na belem licu žene polzeti solzo – od gladu!«¹¹⁰.

Čas med obema vojnama

Novi šolski zakon se ni veliko razlikoval od avstro–ogrškega. Vlogo katoliške dinastije Habsburžanov je zamenjala dinastija pravoslavnih Karađorđevićev. Naslednje desetletje sta si največji stranki izmenjavali vodstvo države in kot po tekočem traku menjavali šolske zakone¹¹¹. Prvo leto po končani I. svetovni vojni je bil šolski obisk zelo slab. Že naslednje leto so začeli prihajati učenci, ki so pouk prekinili pred dvema letoma. Šolo so morali obiskovati tudi starejši od 14 let do zaključenega 8. šolskega leta. Z naslednjim šolskim letom je bil na novo vpeljan prirodoznanstveni pouk, za praktične vaje je služil šolski vrt. V letih pred in med vojno se za pouk ni kupilo niti enega učbenika, zato »se je število učnih knjig zelo skrčilo, kar je bila velika ovira uspešnemu poučevanju«¹¹².

Učni jezik je bil izključno slovenski, a so se učenci že v letu 1919/20 učili brati in pisati v cirilici. Učenci so se morali poleg verouka udeleževati še rednih in slovesnih maš ob začetku in koncu šolskega leta ter različnih praznikov; pri spovedi in svetem obhajilu so bili štirikrat letno. Osmega septembra 1922 je bila v župniji po 22-ih letih spet birma.

Učenci so si pri krajevnem šolskem svetu lahko brezplačno sposodili čitanke, srbohrvaške čitanke, računice, slovnice, katekizme in zgodbe, ki so jih ob koncu šolskega leta vrnili. Da bi jim zagotovili še ostale potrebščine (zvezke, peresa in svinčnike), so šoli zvišali letni proračun. Tako so s 1. januarjem 1930 vsi učenci dobili vse šolske potrebščine v šoli.

¹⁰⁹ Šolska kronika II, 1914–1916.

¹¹⁰ Šolska kronika II, 1916/1917.

¹¹¹ Oblak, 2015.

¹¹² Šolska kronika II, 1920/21.

Iz Šolske kronike 1919/20 je razvidno, da se je učitelj ob pomoči krajevnega šolskega sveta trudil urediti zanemarjen šolski vrt, na katerem so sadjarska in vrtnarska znanja pridobivali tudi učenci.¹¹³ V šolskem letu 1929/30 se je izkazala okrajna blagajna v Laškem, ki je šoli darovala 1000 din za popravilo plota pri šolskem vrtu. 750 din je darovala kot božičnico revnim učencem. V ta namen je 1119 din prispevala tudi Javna ljudska knjižnica¹¹⁴ v Sv. Marjeti.

Glede na število všolanih otrok bi se morala šola po odloku kraljevske banske uprave v Ljubljani 15. oktobra 1930 razširiti v trirazrednico, vendar so nekateri člani krajevnega šolskega odbora z odlokom temu nasprotovali in preprečili širitev.¹¹⁵

Šola je imela v šolskem letu 1932/33 osnovno šolo z učenci od 1. do 4. razreda, v drugem razredu pa narodno šolo z učenci od 5. do 8. razreda.

Z odlokom kraljevske banske uprave z dne 22. septembra 1932 se je tukajšnja šola ponovno razširila v trirazrednico. Dotedanje učiteljsko stanovanje so preuredili v učilnico za pouk tretjega razreda od 1. decembra 1932 dalje.

Učenci so bili vključeni v različne mladinske zunajšolske organizacije, ki sta jih vodili Slovenska ljudska stranka in cerkev.

Tabela 7: Število všolanih otrok in proračun krajevnega šolskega sveta med letoma 1919 in 1941.

Šolsko leto	Ravnatelj šole	Število učencev	Proračun
1919/20	Drago Majer	108	4302 kroni
1920/21	Drago Majer	110	5100,84 kron
1921/22	Drago Majer	105	11662,03 din
1922/23	Drago Majer	113	4169 din ¹¹⁶ 97 p
1923/24	Drago Majer	104	11700 din
1924/25	Drago Majer	102	14480 din
1925/26	Drago Majer	99	19800 din
1926/27	Drago Majer	91	18075 din
1927/28	Drago Majer	95	16000 din
1928/29	Drago Majer	100	17250 din
1929/30	Drago Majer	103	19480 din
1930/31	Drago Majer	106	19170 din
1931/32	Drago Majer	116	21134 din
1932/33	Drago Majer	124	18700 din
1933/34	Drago Majer	140	21000 din
1934/35	Martina Pleskovič	150	21000 din
1935/36	Martina Pleskovič	156	22155 din

¹¹³ Oblak, 2015, str. 106.

¹¹⁴ Po daljšem prizadevanju šolskega upravitelja Majerja je bila v Rimskih Toplicah 19. oktobra 1925 ustanovljena Javna ljudska knjižnica. Prostor je dobila v šolski stavbi. Z dobičkom veselice in članarine, ki je znašala 10 dinarjev, so kupili knjige.

¹¹⁵ Šolska kronika II, 1930/31.

¹¹⁶ Med letoma 1918 in 1920 je bila krona nadomeščena z jugoslovanskim dinarjem. Prvotni tečaj za konverzijo je bil 1 dinar = 4 krone, vendar se je ta tečaj zaradi visoke inflacije in gospodarske nestabilnosti spreminjal.

1936/37	Alojz Kozelj	152	21800 din
1937/38	Alojz Kozelj	160	a ¹¹⁷ : 4600 din b ¹¹⁸ : 16510 din
1938/39	Alojz Kozelj	162	a: 8000 din b: 15000 din
1939/40	Alojz Kozelj	167	14700 din
1940/41	Julius Mayerwieser in Otto Klegg (Klepp?)		12500 din
1941/42	Johanna Haler	ni podatka	
1942/43	Hans Reiter	184	

Število učencev je v primerjavi s podatki pred I. svetovno vojno nekoliko upadlo. Število učencev je ponovno začelo hitro naraščati v 30-ih letih.

V šolsko stavbo se ni vlagalo, zato so bila po končani I. svetovni vojni potrebna razna popravila.

»To zgleda kakor lepo jabolko, ki pa je znotraj gnilo«¹¹⁹. To so učenci najbolj občutili 15. septembra 1924, ko je močan lokalni potres stresel kraj. »Šolsko poslopje je kar hreščalo in se močno zibalo. Odpadal je omet in nastale so na več krajih razpoke«¹²⁰. Naslednji potres je 1. januarja 1926 dodatno poškodoval jugozahodno stran šolske zgradbe. Šolo so v naslednjih dveh desetletjih počasi prenavljali. V naslednjih letih so med šolskimi počitnicami prebelili obe učni sobi, hodnik in vežo ter malo sobo in predsobo v nadučiteljskem stanovanju. Delavci so popravili streho, strelovod in dimnike, ki so bili že na pol porušeni. Fasada je dobila nov oplesek, prebarvali ali zamenjali so okna, maja leta 1926 pa je šola dobila nova vhodna vrata na sprednji strani v vrednosti 1500 din.¹²¹ Do leta 1930 so zamenjali strešni žleb in prebarvali pločevino v kotih na strehi. Drugi razred so opremili z novimi klopmi. Ker je v letu 1928 mesto Laško skozi Sv. Marjeto napeljevalo svoj vodovod, so izkoristili priložnost in nanj priključili tudi tukajšnjo šolo. Na predlog predsednika krajevnega šolskega odbora dr. Lovšina je krajevni šolski odbor odločil, da se v šoli priključita 2 pipi.¹²² Za novi 3. razred so v šolskem letu 1932/33 kupili najpotrebnejšo opremo: mizo, stol, omaro, umivalnik, kraljevo sliko, križ, toplomer in zavese.

Pouk telovadbe je bil mogoč le v poletnih mesecih. Učitelji so telovadbo poučevali na šolskem dvorišču, a je bil prostor »tako majhen, da je telovadba zelo težavna«¹²³. Za korakanje sta učitelja zato večkrat »uporabila« kar okrajno cesto. Ko je bilo zunaj prevročje, so se učenci v Savinji učili plavati. Učenci so telovadbo imeli radi, čeprav razen železnega droga na šoli ni bilo drugega telovadnega orodja.

¹¹⁷ Del proračuna, ki ga krije občina.

¹¹⁸ Del proračuna, ki ga krije banovina.

¹¹⁹ Šolska kronika II, 1919/20.

¹²⁰ Šolska kronika II, 1924/1925.

¹²¹ Šolska kronika II, 1919/20.

¹²² Šolska kronika II, 1928/29.

¹²³ Šolska kronika II, 1928/29.

Slika 18: Šolska stavba v Šmarjeti¹²⁴.

Deklice so se pri urah ročnega dela ob pomoči učiteljice Gabrijele Pukmeister in kasneje Martine Pleskovič učile kvačkanja, pletenja, vezenja in šivanja. 21. junija 1925 so na šoli priredili razstavo ženskih ročnih del. S pomočjo staršev in krajanov, ki so si razstavo prišli ogledat, so zbrali 60 dinarjev prostovoljnih prispevkov, s katerimi so se poravnali stroški prireditve, del pa porabili za nakup raznih potrebščin za ženska ročna dela. Naslednje leto so z razstavo zbrali 75 din.¹²⁵

Slovesnosti so bile izvedene v skladu s smernicami, ki so bile objavljene v razpisu prosvetnega oddelka 26. aprila 1924, oziroma 5. decembra 1924. Na vseh teh dneh se je najprej odvila slovesna služba božja, na kateri je pel mladinski šolski zbor med sveto mašo. Nato so se učenci zbrali v okrašeni sobi prvega razreda, kjer je šolski upravitelj govoril o pomenu dneva. Sledile so pevske točke in deklamacije. Ob koncu slovesnosti so vsi skupaj zapeli narodno himno "Bože pravde". Za večino državnih in spominskih dni je bil prost dan pouka.

Deset let po ustanovitvi nove države, 1. decembra 1928, so učenci ta dan slovesno proslavili s slavnostnim govorom nadučitelja, deklamacijami in petjem narodne himne. Kot del praznovanja je naslednji dan v dvorani hotela Nova pošta potekala gledališka predstava Na narodni praznik, ki si jo je ogledalo veliko krajanov.

¹²⁴ Vir: Šolska kronika III.

¹²⁵ Šolska kronika II, 1925/26.

Na podoben način so učenci obeležili še druge praznike: Vidov dan, Slomškova proslava ... Vsako šolsko leto so potekali tematski dnevi o varčevanju, alkoholizmu, nalezljivih boleznih, varstvu živali, o koristi branja in dobrih knjigah ...

8. decembra 1929 je v dvorani hotela Nova pošta šola organizirala Miklavžev večer. Otroci so nastopili v kratki igrici, Miklavž pa je vse otroke obdaril. Najrevnejši so prejeli oblačila ali čevlje, ostali pa jopice, nogavice, naglavne rute ali žepne robce, vsi so se posladkali s pecivom in jabolki. Največ je k izvedbi prispevala Javna ljudska knjižnica, drugi so darovali manjše zneske, del izdatkov so pokrili z vstopnino.¹²⁶

Tudi v prihodnjih letih je šola skupaj s Sokolskim društvom pripravila za otroke Miklavžev večer, kjer je Miklavž obdaril vse otroke. Revnejši so prejeli blago za oblačila, drugi pa nogavice, spodnje perilo, čevlje, knjige ali druge praktične predmete. Gospodinje so spekle pecivo. Krajevna podjetja so finančno podprla prireditve, nekaj denarja so zbrali tudi s prodajo vstopnic.¹²⁷

Učenke in učenci so 15. aprila 1923 na šoli prvič izvedli gledališko predstavo. Oskrbnik graščine Jurklošter je podaril les za gledališki oder, ki ga je izdelal mizar Anton Kjuder. Na prireditvi so z vstopnino zbrali 391,50 din. Stroški organizacije so znašali 155,50 din. Tako jim je ostalo 236 din dobička. Za ta denar je šola kupila učne knjige. Naslednje leto so se učenci predstavili s trodejanko Povodni mož. Z vstopnino so zbrali 743,5 din, čistega dobička jim je ostalo 449,75 din. S tem denarjem je šola kupila slovenska in srbohrvaška berila.¹²⁸

V letu 1930/31 so na šoli uprizorili igro Trnuljčica, v kateri je sodelovalo 23 učencev in učenk ter 4 odrasle osebe. Iz čistega dohodka dveh predstav, ki je znašal 834,60 dinarjev, so polovico sredstev namenili izgradnji sokolske telovadnice, preostanek denarja je bil namenjen skladu za šolske izlete.¹²⁹

22. junija 1920 so učenci prvič odšli na izlet v bližnjo okolico. Vsako leto so se odpravili dlje. Z vlakom so se odpeljali v Celje, v Ljubljano in 28. maja 1925 celo v Zagreb. V šolskem letu 1926/27 so se učenci v spremstvu šolskega upravitelja peljali v Maribor. Stroški izleta so bili kriti z dohodki gledališke predstave Sneguljčica. 2. junija 1928 je šolski upravitelj učence 2. razreda peljal na Ptuj. Vožnjo so učenci plačali sami, naročeno toplo kosilo so plačali iz sredstev dobička gledališke predstave.

Učenci in učitelji so se vsako leto odzvali in pomagali revnim ter žrtvam naravnih nesreč. Leta 1926 so na poziv župana priredili zbiralno akcijo za poplavlence. Učenci so zbrali 214 din. Spomladi 1930 so Francijo prizadele hude poplave. Učenci so zbrali 57,7 din prostovoljnih

¹²⁶ Šolska kronika II, 1929/30.

¹²⁷ Šolska kronika II, 1929/30-1933/34.

¹²⁸ Šolska kronika II, 1923/24.

¹²⁹ Šolska kronika III, 1930/31.

prispevkov. Za prebivalce Bele krajine, ki jih je poleti 1931 najbolj prizadela suša, so zbrali 190,50 din.

Čas okupacije

Na šoli so pred okupacijo kraja poučevali Alojzij Kozelj¹³⁰, učitelj III. oddelka in šolski upravitelj, Miroslav Čekada¹³¹, učitelj II. oddelka, in Martina Pleskovič¹³², učiteljica I. oddelka. 1. aprila 1941 je bil pouk prekinjen.

14. aprila 1941 je šolo obiskal nemški šolski nadzornik laškega okrožja Franz Lorenz v spremstvu Jura Kislingerja, dotedanjega šolskega upravitelja v Laškem. Od Miroslava Čekade, vršilca dolžnosti upravitelja, je zahteval, naj mu predloži šolsko kroniko.

2. maja sta vodstvo šole prevzela nemški šolski pooblaščenec Friedrich Schmidt in učitelj Julius Mayerwieser. Takoj sta odstranila vse slovenske napise, v matične liste dopisala nemška krstna imena. V šolo so najprej poklicali dečke, stare od 10 do 14 let. Pred šolo so se učili postrojiti, obračati in korakati. »Pouk se je vršil v nemškem jeziku in otrokom je bila strogo prepovedana raba slovenskega jezika v šoli«¹³³. S kazanjem in kretnjami na stvari v učilnici in z nemškim poimenovanjem so učenci v kratkem času razumeli nekaj osnovnih navodil. Sredi maja so se pouku pridružila dekleta.

Pouk je v prvi vrsti služil posredovanju in učenju nemškega jezika. Nemških učnih knjig skoraj ni bilo, zato so se učenci učili nemško s petjem pesmic in »kazanjem« na stvari. Šele tekom leta so učenci usvojili toliko nemških besed, da so lahko začeli s poukom v nemščini. Učitelji so se zelo hitro menjavali. Otroci so začeli izostajati od pouka, predvsem mlajši in v zimskih mesecih.

Učenci so bili včlanjeni v »Kindergruppe« in »Hitlerjugend«. Udeležili so se različnih krajevnih prireditev, med katerimi so bile najbolj obiskane jutranje svečanosti nemške mladine (21. marca), spominsko obeležje v Heldenheimu, imenovano gaji spominov (31. marca), praznovanje prvega maja ter materinskega dne (16. maja).

Šola je z vrtcem organizirala starševski večer 14. marca 1942, kjer so staršem postregli kavo in pecivo. V nadaljevanju je 20. julija vrtec pripravil prireditev, ki so se je udeležili tudi šolski otroci. Malčke so v slovesno okrašenem vagonu pripeljali na prizorišče, kjer so priredili različne igre, tudi lutkovno. Otroci so popestrili dogodek s petjem pesmi in spevoigro.¹³⁴

¹³⁰ Šolskega upravitelja so 31. marca 1941 vpoklicali kot rezervnega oficirja v jugoslovansko vojsko. Med borbami pri Sarajevu so ga zajeli Nemci in odpeljali v nemško ujetništvo.

¹³¹ Miroslav Čekada je ob mobilizaciji 7. aprila 1941 prostovoljno odšel v jugoslovansko vojsko, se ob njenem zlomu vrnil nazaj v kraj, a bil 8. maja 1941 izgnan in se zatekel v Ljubljano.

¹³² Martina Pleskovič je bila 8. maja 1941 odpuščena in je odšla k sorodnikom v Laško.

¹³³ Šolska kronika III, str. 4.

¹³⁴ Šolska kronika II, 1941/42.

V šolskem letu 1942/1943 je bilo v šolo vpisanih 184 otrok, 95 učenk in 89 učencev. Šolsko leto se je zaključilo 8. julija 1943 ob 9. uri s proslavo in z razdelitvijo spričeval. Naslednji dan so se začele poletne počitnice. Pouk se naslednje šolsko leto ni več izvajal.

Konec delovanja nemške šole v Šmarjeti je povzročil požig šolske zgradbe aktivistov Osvobodilne fronte leta 1944.

Slika 19: Požgana šola leta 1944.¹³⁵

¹³⁵ Vir: Tičar, 1954, str. 69.

5 ZAKLJUČEK

Rimske Toplice so poznane po izvoru termalnih vrelecev in zdraviliški dejavnosti. Kako bi se zgodovina obrnila leta 1840, če jih ne bi kupil Gustav Adolf Uhlich, premožen veletrgovec iz Trsta, ne vemo. Podjetniška žilica in lasten kapital sta mu omogočila, da je že v nekaj desetletjih ustvaril prepoznavno blagovno znamko, kar je privabljal petične goste iz cele Evrope. Svoje znanje je spretno prenesel na naslednje generacije, da so znali njegovo vizijo ohraniti in nadaljevati.

Vsi lastniki zdravilišča v družini Uhlich (vključno z dr. Langerjem) so se za uspeh zdravilišča zavedali pomena sodelovanja s krajem in krajani. Orožen (1959) ostro kritizira Uhlichov nakup kmetijskih zemljišč in gozdov okoli zdravilišča. Krajanom je zaračunaval tudi mostnino, potem ko je leta 1911 pri železniški postaji postavil železobetonski most čez Savinjo.

Kot dobro poslovno potezo lahko razumemo njegovo sodelovanje s krajani, od katerih je odkupoval tržne viške poljščin, mleka, mlečnih izdelkov, jajc in sadja. V dogovoru z zdraviliščem so krajani oddajali sobe za nastanitev topliških gostov, ki si niso mogli privoščiti nastanitve v zdravilišču. V zdravilišču so številni krajani dobili sezonsko zaposlitev. Od njih je Uhlich zahteval znanje nemškega jezika. Te zahteve ne smemo enačiti z zatiranjem slovenskega jezika v kraju. Tudi danes se od zaposlenih v zdravilišču pričakuje znanje tujih jezikov.

Podpore krajanom je izrazil tudi z velikodušno donacijo pri gradnji romarske cerkve Lurd. Nastajajočim društvom v kraju je v zimskih mesecih omogočil uporabo prostorov v zdraviliških stavbah in zunanjega termalnega kopališča.

Hipotezo 1, da je družina Uhlich v kraju izvedla le projekte, ki so ji koristili pri poslovanju zdravilišča, oz. le za večje ugodje njihovih gostov, tako **zavrnem**.

Po pripovedovanju krajanov se Uhlichi s krajani niso družili. Pri tem je bila njihova največja ovira zagotovo nepoznavanje slovenščine. Priložnost spoznavanja krajanov Uhlichi tudi niso imeli ob nedeljah pri maši, saj so bili protestantske veroizpovedi. Ali lahko potem trdimo, da se Uhlichi niso želeli ali niso »znali« družiti s krajani? Zadnji lastnik Gustav je bil po poklicu zobozdravnik. Starejši krajani so znali povedati, da jim je bil vedno pripravljen brez plačila pomagati pri zdravstvenih težavah.

Iz Šolske kronike je za šolsko leto 1902/1903 razvidno, da so enega učenca nemške narodnosti poučevali na domu. Od leta 1909 do 2013 so bili štirje učenci nemške narodnosti vključeni v šolski pouk, prav tako je šolo v Šmarjeti med letoma 1935 in 1937 obiskoval najstarejši lastnikov sin. Zagotovo bi si lahko privoščili domačega učitelja. Zato **hipotezo 2**, da se Uhlichi s krajani niso družili, ker so se imeli za privilegirane, **zavrnem**.

Šolstvo v kraju se je začelo v letu 1859, ko je tedanji župnik začel poučevati skupino vaških otrok v branju, pisanju, računanju in verouku. Že čez desetletje je nadzor nad izobrazbo otrok prevzela

država. Zaposlili so učitelje in krajevnim ter okrajnim šolskim svetom dodelili določen znesek, s katerimi je bilo potrebno zagotoviti primerne prostore in učila. Državna ideja je pri realizaciji naletela na številne pomanjkljivosti tudi v Rimskih Toplicah. Krajevni šolski svet se s Cerkvijo ni mogel sporazumeti o lastništvu šolskih prostorov in učiteljevega stanovanja. Več kot desetletje je trajalo, da so pridobili ustrezen prostor za gradnjo šolske stavbe in še dodatnih več let za pridobitev finančnih sredstev. Krajevni šolski svet je imel tudi nalogo, da prepriča starše, da svoje otroke pošiljajo v šolo. Pri tem ni bil ravno uspešen, saj izostankov otrok ni jemal resno, prav tako od staršev ni izterjal kazni.

Zdravilišče je nudilo finančno pomoč za izgradnjo šole v Šmarjeti. Več let zaporedoma je zbiralo denarne prispevke in znesek 3036 goldinarjev namenilo za izgradnjo šolske stavbe, vendar pod pogojem, da se na šoli poučuje nemški jezik. V tem času je Uhlich v krajevnem šolskem svetu že imel svojega »predstavnik« Ferdinand Wantschuro. Učitelj Jožef Kokalj je bil s strani inšpektorja in okrajnega šolskega sveta večkrat pohvaljen za uspešno delo in spodbujanje učencev k učenju nemškega jezika. Nemški jezik je bil tudi drugi deželni učni jezik in so ga šole morale poučevati, zato pogoja Uhlichov za izročitev denarja ne moremo gledati kot tako veliko grožnjo in oviro uporabi slovenskega jezika v šoli, kot sta jo hotela prikazati župnik Janžek in Zupan, član krajevnega šolskega sveta. V času Jugoslavije nikjer ne zasledimo, da bi Uhlich na kakršen koli način hoteli ali celo zahtevali, da se na šoli poučuje nemški jezik. **Hipotezo 3**, da je Uhlich lahko zaradi svoje moči vsiljeval pouk nemškega jezika, lahko **zavrnem**.

Kronist večkrat omeni, da je bil Ferdinand Wantschura Uhlichov prijatelj. Prav tako ostali kronisti, z izjemo Korošca, o predstavnikih krajevnega šolskega sveta v kroniki govorijo izjemno spoštljivo. Zagotovo pa so bile nekatere njihove odločitve in ravnanja bolj v škodo kot v prid delovanju tukajšnje osnovne šole. Če so Uhlich preko članov krajevnega šolskega sveta vplivali na delovanje in odločitve krajevnega šolskega sveta iz prebiranja šolske kronike ne moremo razbrati. Zato **Hipoteze 4**, da je Uhlich na delovanje šole posredno vplival preko krajevnega šolskega sveta, **ne morem ne potrditi, ne ovreči**.

Šola je bila skromno opremljena. Šolski inšpektor je več let zapored opozarjal na pomanjkanje šolske opreme in osnovnih učnih pripomočkov. Denarja niso vložili niti v šolski vrt niti v zunanje dvorišče, primerno za šolsko telovadbo. Volje na strani krajevnega šolskega sveta zagotovo ni bilo. Pa so sploh imeli denar za kaj takega? Proračunska sredstva krajevnega šolskega sveta so se med leti 1870 in 1880 gibala med 50 in 200 goldinarjev, naslednje desetletje se je znesek povzpел na 300 goldinarjev. Te vrednosti so bile naravnost smešne. Letna plača učitelja v tem obdobju je skupaj z dodatki znašala več kot 500 goldinarjev. Uhlich so samo z eno prireditvijo za revne otroke zbrali tudi dvakratni znesek letnega proračuna. Uhlich so darovali, ampak ne šoli neposredno, darovali so za otroke; zvezke, knjige in pisala, oblačila in obutev. Zbirali so denar za šolsko kuhinjo, kjer so revni in najbolj oddaljeni učenci med zimskimi meseci prejeli topel obrok hrane ali žemljo. Nikjer ne zasledimo, da bi šoli zdravilišče denar namenilo za nakup

učnih pripomočkov, za popravilo šolske stavbe ali za nakup sadnih dreves in semen za šolski vrt. Šola je bila v tem pogledu odvisna zgolj od sredstev, ki ji jih je namenil krajevni šolski svet. **Hipotezo 5**, da brez finančne pomoči družine Uhlich šola ne bi mogla izvajati kakovostnega učnega programa, **zavrnem**.

Imena Uhlich v šolski kroniki po koncu I. svetovne vojne v povezavi s šolo kronist ne omenja več. Izvemo le, da so Uhlichi krajevnim šolskim organizacijam ponudili prostore za vadbo v zimskih mesecih. Kot donatorji so omenjeni le krajevna knjižnica in druga društva. Zato **hipotezo 6**, da družine Uhlich po I. svetovni vojni ni več med glavnimi šolskimi donatorji, **potrdim**.

Rodbina Uhlich je zagotovo pomembno krojila zgodovino kraja. Z ureditvijo zdravilišča v moderno letovišče je spremenila tako podobo kraja kot miselnost krajanov. Zgodovina kraja in zdravilišča je omejena le na nekaj pisnih virov. Šolska in cerkvena kronika sta v različnih raziskovalnih in diplomskih nalogah le redko uporabljena, zato predstavljata nov vir podatkov. Prav tako do sedaj v virih nisem zasledila avtobiografije Gustava Uhlicha. Vsi ti novi viri informacij lahko pomembno vplivajo na predstavitev zgodovine kraja in razumevanje vzrokov in posledic posameznih dogodkov. Prav tako so zelo pomembni ustni viri. Žal je starejših, ki se spomnijo zadnje generacije Uhlichov vedno manj, v kraju pa med krajanji še živijo zgodbe, ki jih je potrebno zapisati.

Pri prebiranju šolske kronike sem dodobra spoznala vsakodnevni šolski utrip. Trud učitelja na eni strani in nemoč, ko se je trudil, da bi učenkam in učencem omogočil čim bolj kvalitetno izobrazbo. Zapisi kronistov pišejo zgodbo o sodelovanju med šolo in zdraviliščem. Čeprav ne moremo reči, da je družina Uhlich v kateremkoli obdobju neposredno vplivala na šolski pouk. Njihovo pomoč sama razumem kot pomoč otrokom in staršem, da bodo imeli sredstva, ki jim bodo omogočila prihajanje k pouku. Ali so bili Uhlichi pri tem uspešni, je težko reči. Izostanki med učenci v času, ko je delovala šolska kuhinja, so bili največji. Prav tako ne izvemo, kdo (revni in najbolj oddaljeni) je bil res upravičen do toplega šolskega obroka. Preberemo lahko, da je v blagajni krajevnega šolskega sveta denar ostajal, da je bil predsednik krajevnega šolskega sveta obdolžen kraje denarja in poneverbe papirjev.

Pomanjkanje informacij je zagotovo ena večjih težav pri raziskovanju preteklih dogodkov. Verjamem, da še obstajajo dokumenti, ki bi v zvezi z obravnavano tematiko v nalogi prinesli bolj prepričljive, mogoče celo drugačne zaključke. Tako bi za razširitev in poglobitev obravnavane teme v prihodnje zagotovo še enkrat obiskala Zgodovinski Arhiv Celje. Podatke bi lahko poiskala tudi v Deželnem arhivu v Gradcu. Obiskala bi starejše prebivalce kraja in zapisala njihove zgodbe.

6 VIRI IN LITERATURA

Hammer-Luza, E. (2012). Zdravilišče Rimske Toplice v prvi polovici 19. stoletja. V *Časopis za zgodovino in narodopisje*, let. 83=48(2012), 2–3, str. 9–25.

Krašek, A. (2016). *Kopališče Rimske Toplice v času rodbine Uhlich* (Diplomsko delo). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Oblak, J. (2015). Nekateri sociološki vidiki šole kot družbene institucije prvih 100 let šolstva v Rimskih Toplicah (diplomsko delo). Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, oddelek za sociologijo.

Omahna, S. (2010). *Kulturnozgodovinski razvoj Rimskih toplic od 19. stoletja do danes* (Diplomsko delo). Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, oddelek za sociologijo.

Orožen, J. (1959): Gradivo za zgodovino Rimskih Toplic in okolice. V *Celjski zbornik* (str. 119–187). Timske Toplice: Zveza borcev Rimske Toplice.

Tičar, L. (1954): Rimske Toplice v borbi in svobodi. Rimske Toplice : Zveza borcev.

Tičar, Z. (2000). Blišč Rimske Trnuljčice. Laško: Vigred.

Uhlich, G. A. (1994). *The way I think it was*. Petoskey: The social contract press.

Verbič, B. (2000). *Zdravilišče Rimske Toplice in življenje krajanov Rimskih Toplic z zdraviliščem* (seminarska naloga). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

ARHIVSKO GRADIVO

SI_ZAC/1424 (Zgodovinski Arhiv Celje, fond Osnovna šola Antona Aškerca Rimske Toplice), fasc. 1. šolska kronika I, II in III.